

**Araştırma Makalesi/ Research Article**

**Bitmeyen Kavga: Padişahın İçkiyle Mücadelesi**

**Mustafa Demir\***

(ORCID: 0000-0002-1952-6235)

**Makale Gönderim Tarihi**  
22.11.2024

**Makale Kabul Tarihi**  
04.01.2025

**Atıf Bilgisi/Reference Information**

**Chicago:** Demir, M., "Bitmeyen Kavga: Padişahın İçkiyle Mücadelesi", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 10/1 (Mart 2025): 386-420.

**APA:** Demir, M. (2025). Bitmeyen Kavga: Padişahın İçkiyle Mücadelesi. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 10 (1), 386-420.

**Öz**

Osmanlı Devleti'nde içki yasağının sınırları İslam hukukunun kaidelerine göre belirlenmiştir. Hem bu kaidelerin itici motivasyonu ile hareket eden hem de sarhoşların kontrolden çıktığında çevreye verdiği zararı pasifize etme görevini yüklenen sultan, adaletle hükmetme isteğiyle 16. yüzyıl boyunca sayısız ferman yayınlamış, içkinin üretimi, kente sokulması, satılmasının yasaklanması, içki içenlerin mekânı olan meyhanelerin kapatılması iradesini ortaya koymuştur. Mücadele fasıllarla sürmüştür, kapatılan meyhanelerin yerine yenisi açılmış, kaçak içkiler satılmaya devam etmiştir. İslam hukukunun kuralları gereği toplumda yaşayan zimmîlerin hamr üretmesine, içmesine ve kendi aralarında satış yapmasına, sarhoşluk kaynaklı bir suç ortaya çıkmadığı durumda karışılmamıştır. Bu durum kadar meyhanelerden elde edilen gelirin boyutu da devletin mücadelede kanunsuz açılmış meyhanelerin kapatılması hedefine ulaşamamasında etkili olmuştur. Mücadelenin bir yüzyıl sonra hala devam ettiğini gösterir sayısız belge bulunmaktadır.

**Anahtar Sözcükler:** Hamr, Meyhane, Hadd Cezası, Tazir Cezası, Zimmî.

---

\* Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Türkiye, [lopsangus@gmail.com](mailto:lopsangus@gmail.com).

Assist. Prof. Dr., Gaziantep University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History, Türkiye.

## The Never-Ending Fight: The Sultan's Struggle with Drinking

### Abstract

The limits of the forbiddance of alcohol in the Ottoman Empire were determined according to the rules of Islamic law. The sultan, who both acted with the driving motivation of these rules and undertook the task of pacifying the damage caused by the drunks to the environment when he got out of control, he issued numerous edicts throughout the 16th century with the desire to rule with justice, and put forward his will to prohibit the production, getting *hamr* into the city, its sale, and the closure of taverns, which are the places of drinkers. The struggle continued intermittently, new taverns were opened in place of the closed taverns, and illegal *hamr* continued to be sold. In accordance with the rules of Islamic law, *zimmîs* living in the society were not intervened in producing, drinking and selling *hamr* among themselves, unless there was a crime caused by drunkenness. As well as this situation, the size of the income obtained from the taverns was also effective in the state's failure to achieve the result it aimed at in the struggle. There are countless documents that show that the struggle is still valid a century later.

**Keywords:** Wine, Tavern, Hadd Punishment, Tazir Punishment, *Zimmîs*.

### Giriş

Kavganın birden fazla tarafı ve her bir tarafın kendine has mücadele sebebi, motivasyonu bulunmaktadır. Ellerinde tuttukları güç ya da koz başkadır. Devlet bir taraftır, huzursuzluk yuvası haline geldiğinde, meyhaneler karşı taraftır. Nedeni olduğu kargaşanın toplumsal boyuta evrilmesi ya da daha küçük bir odağa rahatsızlık vermesi fark etmeksizin kavganın tarafıdır. 16. yüzyılın özellikle ikinci yarısında sarhoşluk kaynaklı taşkınlıklara işaret eden sayısız vaka belgelere yansımaktadır. Meyhane müdavimleri bazen camiye giden cemaate sataşmakta, yoldan geçenlere küfretmekte hatta kadınlar hamamına girmeye cüret etmektedir. Meyhanelerin sayıları kontrolsüzce çoğalmakta, her geçen sene taşkınlık, saldırganlık şikâyetleri artmaktadır. Devletin cevap verme yöntemine ait izler gerek mühimme kayıtlarında gerekse kadı sicillerinde görünmektedir. Öte yandan sonradan açılan ve devlete vergisini vermeyen kaçak meyhaneler ilk andan itibaren karşıdadır. Bu kez devletin yanında yasal meyhaneler bulunmaktadır. Zira onlar vergilerini vermekte, kendi aralarında anlaşlıkları şekilde içki temin

edip, satış fiyatı belirlemektedirler. Ancak kaçak ve her mahalleye gizliden açılmış meyhaneler fazlasıyla düzenin dışındadır. Yasal olarak varlığını devam ettiren meyhanelerin kazancını engellemektedir. Çünkü Osmanlı Devleti'nde meyhane gelirleri mukataaya verilmektedir. Belirli sürelerle ihaleye çıkan bu meyhane gelirleri alıcı tarafından peşin olarak devlete ödenmektedir. Yani alacağı geliri üç aşağı beş yukarı hesap etmekte ve böylece bir fiyat belirleyip ihale komisyonuna sunmaktadır<sup>1</sup>.

Padişahın<sup>2</sup> bu mücadelesinin altında iki tür motivasyon olabilir. Birincisi hükümdarın adaleti sağlamakla yükümlü olmasına ilişkindir. Osmanlı padişahı bir Türk-İslam hükümdarı olarak gerek Türk gelenekleri gerekse İslam'la gelen düşünce tarzı ile adaleti sağlamayı kendisine görev edinmiştir. Bu sorumluluk Pers İran'ından itibaren ve Türk İslam dünyasında siyasetname yazarları tarafından hükümdara dönem dönem hatırlatılmıştır.<sup>3</sup> Siyasetnamelerde, sultan, tebaasının

<sup>1</sup> 1534-1535 yıllarına ait kayıtlar Larende'deki meyhanenin yıllık 1000 akçeye işletilirken, iki yıl beş aylığına 5400 akçelik işletme teklifinden sonra, sürekli artan tekliflerle rakamın 8050 akçeye kadar vardığını göstermektedir. İhale süreci boyunca meyhanenin işletmesini alabilmek için taraflar tam 15 defa fiyat artırmışlardır. Bkz. *Kanuni Devrine Ait 939-941/ 1532-1535 Tarihli Lârende (Karaman) Şer'iyye Sicili*, haz. Alaaddin Akköz, Table Kitabevi, Konya 2006, s.22-24.

<sup>2</sup> Buradaki padişah hem birey olarak padişaktır hem de Osmanlı yönetimini ifade etmektedir. Bundan sonraki kullanımlarda da kasıt Osmanlı yönetimidir. Ele alınan dönemde Osmanlı Devleti'nin başında II. Selim, III. Murad ve son olarak III. Mehmed bulunmaktadır. II. Selim döneminde padişah yerine, devlet adına Sokullu Mehmed Paşa yönetimi vardır. III. Murad döneminde ise çok sayıda kişinin devlet yönetimine müdahalesi söz konusudur. Devlet el birliği ile yönetiliyor izlenimi vermektedir; eskiden vezir-i azamın yaptığı işler şimdi padişaha yazılan telhislere alınan cevaplara göre padişahın çevresindekiler tarafından icra edilmektedir. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 3, TTK, Ankara 1995<sup>6</sup>, s.49-53 Yüzyılın son 5 yılında, III. Mehmed yönetiminde de padişahın annesinin yoğun etkisi vardır. Yumuşak mizaçlı bir padişah olarak bilinen III. Mehmed, yönetimde, bu sebeple annesi ve yakın çevresinin etkisinde kalmıştır. Bkz. Feridun Emecen, "III. Mehmed", *İA*, 28, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2003, s. 408-410. Yani incelediğimiz dönem büyük ölçüde etki gücü zayıf padişahların yönetimde olduğu bir zaman aralığını kapsamaktadır. Padişah tek başına tüm yönetilenlerin meşru lideri olduğu için güçlü olması, işlerin başında bulunması çözülmesi gereken sorunların halinde önemlidir. Aksi durumda birden fazla güç odağı bulunmakta, yönetimdeki çok seslilik, yapılması gereken icraatların gerçekleştirilememesi sorunun doğurmaktadır.

<sup>3</sup> Örneğin XIV. Yüzyıl yazarlarından Şeyhoğlu Mustafa şöyle diyor "padişahlık baki olur küfr ile adl olıcak ve illa baki olmaz iman ile zulm olıcak". Mehmet Öz, *Kanun-ı Kadimin*

can ve mal güvenliğini sağlayan, onların zulme uğramasını engelleyen, zayıf güçlülere ve yetki sahibi yerel yöneticilere karşı koruyan adil bir profil olarak resmedilir.<sup>4</sup> Türk-İslam Devletlerinde zulme uğrayan tebaanın doğrudan sultan ile karşı karşıya gelip derdini anlatabildiği mezalim mahkemeleri, Osmanlı Devleti'nde benzer işlev gören divan-ı hümayun bu toplumlarda adalet dağıtma işinin hükümdar ile ilişkilendirildiğini göstermektedir. Adalet dağıtıcı olarak Osmanlı padişahı sarhoşluğun sebebiyet verdiği zulmü gidermek için tebaasının yanında yer almakta, onların bu konudaki yakınmalarına kulak vermektedir.

Padişahın meyhanelerin üzerine giderken, içki satışını kısıtlarken diğer itici gücü, 15. ve 16. yüzyıl tarih yazarlarının ifadesiyle ve resmi belgelerde kendisini tanımlamasıyla "halifetullah", "zillullah fi'l arz"-Allah'ın yeryüzündeki gölgesi<sup>5</sup> İslam hükümdarı olarak Allah'ın yasaklamış olduğu bir eyleme karşı mücadele isteğidir. Yasaklığın sınırları ise devletin 16. yüzyılda büyük ölçüde tabi olduğu İslam hukuku

---

*Peşinde, Osmanlı'da "Çözölme" ve Gelenekçi Yorumcuları*, Dergah Yay., İstanbul 2010<sup>4</sup>, s. 186. Hint-İran geleneğini yansıtan Kabusname'de de hükümdarlığın asker ile varlığını devam ettirebileceğine ve bunun da ancak hükümdarın adil ve merhametli olmasına bağlı bulunduğuna işaret vardır. Bkz. Halil İnalçık, "Kutadgu Bilig'de Türk ve İran Siyaset Nazariye ve Gelenekleri", ed. Halil İnalçık, *Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adalet*, Eren, İstanbul 2005, s.11. Nizamü'l Mülk Siyasetnamesinde padişahın haftada iki gün mazlumu dinlemesi ve zalimden hakkını alarak mazluma vermesi gerektiği ifade edilmektedir. Padişah halkı aracısız, doğrudan dinlemelidir. Bkz. Nizamü'l-Mülk, *Siyasetname*, çev. Mehmet Taha Ayar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011<sup>3</sup>, s. 17. Benzer görüşlere Osmanlı yazarlarında da rastlanmaktadır. Kinalizade'nin daire-i adliye diye bilinen ve Orta-Doğu Devlet geleneklerinde de var olan ancak Kinalizade'nin Aristo'ya nispet ettiği adalet formülü şöyledir; "Adalet cihanın salahının teminatıdır; cihan duvarı devlet olan bir bahçedir; devletin işlerini tanzim eden Şeriattır (kanun); Şeriati mülkten (hükümdarlık) başka bir şey koruyamaz; ancak mülkün hakimi olan hükümdar bunu asker olmadan başaramaz; asker ise ancak mal (para) ile sağlanır; malı kazanan reyadır; raiyeti alemin padişahına kul eden, ona bağlı kılan ise sadece ve sadece adalettir". Bkz. Fahri Unan, *İdeal Cemiyet, İdeal Devlet, İdeal Hükümdar*, Lotus, Ankara 2004, s.60

<sup>4</sup> İnalçık, s.11-27.

<sup>5</sup> Osmanlı Devleti'nde İslam hükümdarlık teorisinin kroniklerde, resmi kayıtlar olan tahrir kayıtlarında ve vakfiyelerde kullanılan ifadelerle kendisini gösterme biçimlerine ve halifelik üzerindeki tartışmalara yönelik zengin bir çalışma için bkz. Feridun F. Emecen, *Osmanlı Klasik Çağında Hilafet ve Saltanat*, Kapı Yay., İstanbul 2020, s.13-88

tarafından çizilmiştir. Bilindiği üzere Osmanlı Devleti'nde hukuk iki kaynaktan beslenmektedir. Bunlardan birisi İslam hukuku iken diğeri de Örf yani kanun-ı Sultanidir.<sup>6</sup> Kanun yapıcı İslam fihhının gösterdiği yoldan uzaklaşmamak için şeyhülislam, müftü vb. nin yol göstericiliğine başvurmakta örf-ü kanunu deyim yerindeyse “şeriat süzgecinden geçirmektedir”.<sup>7</sup> “Fetva mucibince” hareket etme zorunluluğu, fetvaların da ne derece “kanun” gibi görüldüğünün ispatıdır.<sup>8</sup> O kadar ki devlet, normal şartlarda zimmîlerin<sup>9</sup> içki üretip, satmasına karışmaz iken işlerin raydan çıkması üzerine onlara da müdahale etmeyi düşünmüş ve belli ki bunun için Ebussuud Efendi'nin bir fetvası gerekli altyapıyı sağlamıştır.<sup>10</sup> Dolayısıyla mesele sarhoş edici içkiler olduğunda Osmanlı Devleti'nin ve Müslüman tebaanın bunlara yaklaşımının İslâmî kaideler

<sup>6</sup> Halil İnalçık, “Osmanlı Hukukuna Giriş: Örfi-Sultani Hukuk ve Fatih'in Kanunları”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, sayı 13 (1958/2).

<sup>7</sup> Yunus Koç, “Erken Dönem Osmanlı Hukuku: Yaklaşımlar, Temel Sorunlar”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 16 (2009), s.115-126.

<sup>8</sup> Avlonya Belgrad kadısına yazılan hükümde şu ifadeler yer alır “...bu babdaki fetva mucibince amel edip hilaf-ı şer' kimseye müsaade ...” BOA, Mühimme Defteri, nr .55, h.21.

<sup>9</sup> Zimmi terimi bir İslam Devleti fethinden sonra topraklarını terk etmeyip İslam kurallarına uymayı kabul ederek (zimmet anlaşması) orada yaşamaya devam eden gayrimüslimler için kullanılmaktadır. Dolayısıyla makale boyunca yerleşik gayrimüslimler için bilinçli olarak “zimmi” terimi tercih edilmiş, “gayrimüslim” terimi kullanıldığında ise kastedilen hem yerleşikler hem de Osmanlı Devleti bünyesinde düzenli olarak yaşamayan, ancak bir sebepten giriş çıkış yapan ve Müslüman olmayanlar ima edilmiştir. Zimmi terimi için Bkz. M.Akif Aydın, *Osmanlı Hukuku Devlet-i Aliyye'nin Temeli*, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2020, s. 294.

<sup>10</sup> İlgili fetvada açıkça, zimmîlerin Müslümanlara şarap satmaya başlamaları, her yerde fesadın yaygınlaşması sebebiyle zimmîlere yönelik bir yasaklama eyleminin meşruluğu sorulmuş ve Ebussuud Efendi'den buna onay çıkmıştır. Bkz. Ertuğrul Düzdağ, *Kanuni Devri Şeyhülislamı Ebussuud Efendi'nin Fetvaları*, Kapı Yay., İstanbul 2012, s. 115-116. Devamında da zimmîlerin buna uymayıp devam etmeleri halinde Müslüman cemaatin meyhanelere girip fiçileri parçalayıp, şarabı dökmesi söz konusu ise bu durumda bir tazminatın gerekli olup olmadığı sorusuna da buna gerek olmadığı şeklinde cevap vermiştir. Zaman aralığını çok kestiremesek de belirli bir müddet sonra gayrimüslimlerin ellerinde bulunan şırayı şarap yapmayıp, sirkeye dönüştürmeleri emredilmiş, karara uymayanların cezalandırılacakları bildirilmiştir. Bkz. *5 Numaralı Mühimme Defteri (973/1565-1566 Tıpkıbasım*, yay. Haz. Hacı Osman Yıldırım, Vahdettin Atik vd., T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 1994, h. 324; h.326; h.399; h.484.

çerçevesinde şekillenmiş olduğu şüphe götürmez. İncelenen kadı sicillerinin ve mühimme kayıtlarının içerikleri hem terminolojinin hem uygulamanın bahsi geçen sınırlar dahilinde kendisini gösterdiğini ispatlamaktadır. Bu makale 16. yüzyılda padişahın ve dolayısıyla devletin, tebaanın asayişini sağlamak için içkinin ve satışının yasaklanmasını, kanunsuz açılan meyhanelerin kapatılmasını, araçların menedilmesini ve süregiden mücadelede tarafların eylemlerinin değerlendirilmesini içermektedir. Bunu yaparken ne birinin ne ötekinin zihin dünyasının yansımalarını anlayabilmek imkânı pek yoktur. Ortaya konulmaya çalışılan olası gerçekler devletin kendi kayıtlarının yansımalarından ibarettir.

### İçkinin Yasaklığı Meselesi

İslam hukuku sarhoşluk verici maddelere toptan “müskirât”<sup>11</sup> demektedir ve bunların herhangi birisini kullanmayı “haram” kabul etmektedir. Kur’an’ın söylemi ve Hz. Peygamber’in hadisleri çerçevesinde çizilen sınırlar, yeni bir durumla karşılaşıldığında ana kaideye tezat oluşturmayacak şekilde genişlemektedir.<sup>12</sup> İşte bu yüzden Kur’an-ı Kerim’de “hamr”ın haram olarak tanımlanması, hamrın<sup>13</sup>

<sup>11</sup> Türk dil kurumunun sözlüğünde de müskirat kelimesi “sarhoş eden şeyler, alkollü içkiler” anlamında bir Arapça sözcük olarak tanımlanmaktadır. Bkz. <https://sozluk.gov.tr>. Ayrıca Bkz. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuku İslâmiye ve İstilahat-ı Fikhiye Kamusu*,3, Enes Sarmaşık Yayınevi, İstanbul, s.250; Mertol Tulum, *Arapça ve Farça’dan Osmanlı Türkçesine Alıntılar Sözlüğü*, Ketebe, İstanbul 2023, I, s.528.

<sup>12</sup> Burada kastedilen İslam fikhinin kaynaklarından ve araçlarından olan icma, kıyas, istihsan, maslahat, örf vb. dir. Bilindiği üzere sosyal yaşamda karşılaşılan yeni problemler her zaman ana kaynak olan Kur’an ve Sünnet ile çözülememekte, fakihler alternatif yöntemler kullanarak sorunları hal yoluna gitmektedir. Bkz. Mehmet Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, Beta, İstanbul 2014. Mesela, içki içenlere uygulanacak ceza ile ilgili Hz. Ömer döneminde bazı ihtilaflar olmuşsa da Hz. Ömer’in sahabelerinin görüşünü alması sonucu, Hz. Ali’nin önerisi ile içki içene 80 değnek vurulması kararlaştırılmıştır. Bkz. Ebu’l Hasan Habib el-Maverdi, *el-Ahkâmü’s- Sultaniye*, çev. Ali Şafak, Bedir Yayınevi, İstanbul 1994, s.428.

<sup>13</sup> “Hamr (şarap) üzüm şirasından olan ham maddedir ki, bu şıra kendiliğinden köpürdüğü zaman ve şiddetlendiğinde (yani sekir vermeye-sarhoşlatmaya elverişli olduğunda) haram olur”. Bkz. İbrahim Halebi, *Mülteka el-Ebhur*, çev. Mustafa Uysal, 4, Çelik Yayınevi, İstanbul, s.202. Ayrıca Bkz. Ebu’L Hasan Ali b. Ebu Bekir Merginani, *El-Hidaye Tercümesi*, çev. Ahmed Meyalani, 4, Kahraman Yayınları, İstanbul 2013, s.183-184. Bu makalede “hamr” kelimesi çoğunlukla İslam hukuku ile ilgili bilgileri vermek için

sarhoşluk verici özelliğinden kaynaklandığından, diğer tüm sarhoşluk verici içeceklere de aynı minvalde yaklaşılmasını gerektirmiştir. Haddizatında Hz. Peygamber'in hadisleri de bu konuda yol göstericidir. Bu hadislerde sarhoşluk veren her şeyin, miktarına bakılmaksızın çoğunun ya da azının da haram olduğu vurgulanmaktadır.<sup>14</sup> Ayrıca içenlere de ceza uygulaması yapmayı emretmektedir.<sup>15</sup> Bu emir ile hadd-ı hamrın meşruluğu bir kaynakla teyit edilmiş olmaktadır. Osmanlı kadıları Hanefi okulunu takip ettiklerinden verilen kararlar da Hanefi imamlarının çizdiği yol paralelinde şekillenmektedir.<sup>16</sup> Öte yandan eğer sarhoşluk sabit ise sarhoşluğun sebebine bakılmaksızın hadd cezası uygulanmaktadır. Örneğin 1515 yılının Şaban ayı tarihli bir kadı sicilinde sarhoşluğu şahitlilerle ispatlanmış şahsa "icra'-i şer'" uygulanmıştır.<sup>17</sup> Bu hadd-ı sekirdir; hadd-i hamr gibi 80 değerlidir. Ancak sarhoşluğun sabit olması, suçlunun hukuken bazı belirtileri taşımasını gerekli kılmaktadır. İmam Azam'a göre hadd-ı sekri gerektiren sarhoşluk kadını erkekten, yeri gökten ayırt edemeyecek derecede olandır.<sup>18</sup> Kişi sarhoş olmasa ancak hamr içse bunun da cezası haddir. Öte yandan hamr haricinde bir içki içilmiş ve sarhoşluk saptanmamışsa o takdirde, hadd cezası uygulanmamaktadır. Bu görüş Hanefi imamlarına aittir.<sup>19</sup> Ömer Nasuhi Bilmen arakın şarabın tortusundan yapılan bir içki olduğunu belirtmektedir. Tortunun içilmesi ise yine Hanefi imamlarına göre haram

---

ya da Osmanlı belgelerindeki kullanımına işaret edebilmek için tercih edilmiştir. Onun haricindeki kullanımlarda hamr yerine duruma göre şarap ya da daha kapsayıcı anlamda içki terimleri kullanılmıştır.

<sup>14</sup> "Çoğu sarhoşluk veren şeyin azı da haramdır", "Bir küp dolusu sarhoşluk verdiği şeyin bir yudumu da haramdır". Bkz. Merginani, *a.g.e.*, s.191.

<sup>15</sup> Abdulkadir Udeh, *Seküler Ceza Hukuku Kurumlarıyla Mukayeseli İslâm Ceza Hukuku*, çev. Ali Şafak, Kayhan yay., İstanbul 2012, s.565; Muhammed Ebu Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, çev. İbrahim Tüfekçi, Kitabevi, İstanbul 1994, s.158

<sup>16</sup> İleriki bölümde buna ilişkin örnek verilecektir.

<sup>17</sup> Şer' mucibince; icra'-i şer' vb. ifadeler şeriata atıf yapmaktadır. Bahsi geçen belgede içki içip sarhoş olduğu belirlenen kişi için şeriatın gereği olan cezanın uygulandığı anlaşılmaktadır.

<sup>18</sup> Ömer Nasuhi Bilmen, *a.g.e.*, s.254. Şafilere göre ise sarhoşluk kişiyi kontrolsüzce konuşmaya sevk eden, kötü davranışlarda bulunduran, dengesizce yürüten durumdur. Kişinin kötü davranışlarının toplamı sarhoşluğun tarifini verir. Bkz. Maverdi, *a.g.e.*, s. 429.

<sup>19</sup> İbrahim Halebi, *a.g.e.*, s.205.

kabul edilse de içene hadd cezası verilmemelidir.<sup>20</sup> Osmanlı şeriyye sicillerinden gördüğümüz kadarıyla arak tüketimi suçlunun sarhoşluğu sabit olmadığında kişiyi tazir cezası ile karşı karşıya bırakmakta, kadı bu durumda hadd cezasını tercih etmemektedir.

Osmanlı kadısı hamr içtiği için önüne getirilen suçluya öncelikle İslam fıkının belirlediği hadd cezasının uygulanabilirliği açısından yaklaşmakta, şartların oluşmadığı durumda ise belirli sınırlar içinde bulunmak koşuluyla bir yaptırım tercihinde-tazir cezası- bulunmaktadır. Ancak burada örfi sultani devreye girmekte ve kadının vereceği cezayı şekillendirmektedir. Örneğin I. Selim<sup>21</sup> ve I. Süleyman<sup>22</sup> Kanunnamelerinde “hamr” yaparken, satarken ya da içerken yakalananın tazir edilip, iki ağaca yani sopayla iki vuruşa, bir akçe cürüm vergisi alınması, içmese ancak içki meclisinde bulursa yine tazir edilip bu kez üç vuruş için bir akçe cürüm vergisi alınması yönünde madde bulunmaktadır. Yani, birincisi İslam hukukunun tanımlamadığı para cezasını müeyyideler içine eklemekte, ikincisi tazirin sınırları dahilinde olan azarlama, uyarma, sakal kesme vb. cezaları dışarıda bırakarak değnek ile dövme cezasını dayatmaktadır. Değneğin sayısı kadının takdirine kalmıştır. Ancak burada da İslam hukukunun tazir için çizdiği bazı sınırlar devreye girmektedir. Bunların en önemlisi ekseriyetle ortak görüş olarak kabul edilen, değnek sayısı itibarıyla, tazir cezasının hadd cezasından fazla olamayacağıdır. Osmanlı Devleti’nde kadı sicillerinde tazir edildi, hadd vuruldu ifadelerine rastlansa da sayı belirtilmemiştir. Ancak bazı anlatılarda vurulan değnek sayısına dair izahatlar bulunmaktadır. 16. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul’da bir müddet

<sup>20</sup> Ömer Nasuhi Bilmen, *a.g.e.*, s.252.

<sup>21</sup> Yaşar Yücel, Selim Pulaha, *I. Selim Kanunnâmeleri (1512-1520)*, TTK, Ankara 1995, s.34.

<sup>22</sup> Yunus Koç, *La fixation par écrit des lois ottomanes et le rôle des codes de lois. Etude accompagnée de l'édition du manuscrit de Munich: Tur 111 (XV<sup>e</sup>-XVI<sup>e</sup> siècles) (Basılmamış Doktora Tezi)*, Université de Paris I, Pantheon-Sorbonne, Paris 1997, fol.7r, Uriel Heyd, *Studies in Old Ottoman Criminal Law*, ed. V.L.Ménage, Clarendon Press, Oxford 1973, s.72.



zaman geçirdiği bilinen Stephan Gerlach günlüklerinde şarap içenlere ceza olarak 60-70 değnek vurulduğunu söylemektedir.<sup>23</sup>

Şer'iyye sicillerinde hamr içtiği sabitken hadd-i hamr vurulmayıp, tazir cezası verilen kişilere ait kayıtlar bulunmaktadır. Kadının bu seçiminin altında muhtemelen hadd-ı hamr ya da hadd-ı sekri düşüren şüphelerden birisi vardır.<sup>24</sup> Bilindiği üzere şer'iyye sicillerinde kadınların karar gerekçesi genelde bulunmaz. Bu yüzden bu tip durumlarda dahi hangi sebeple hadd cezasının düştüğü bilinmemektedir. Öte yandan sarhoşluğun "fıkhi tanımıyla" kesin olarak ispatlanamadığı, mahkemeye çıkmaya sebep olan ağızdaki şarap kokusunun belli belirsiz olması yani kadının karar verme kesinliğinden uzaklaşmasını sağlayacak bir durumda kadı hadd cezasına hükmetmemekte ve bunun yerine tazir cezası vermektedir. 1515 tarihli belgede ağızda rayiha-i hamr-şarap kokusu- bulunduğu halde mahkemeye çıkarılan Başcı Ahmed b. Abdullah'ın hadd cezası yerine tazir olarak habs edilmesine karar verilmiştir.<sup>25</sup> Bu belgenin kayıt tarihi Rebi'ü'l-ahir ayının başlarıdır. İşin ilginç yanı aynı şahıs iki ay önce Sefer ayında yine ağızda suci-rakı-

<sup>23</sup> Stephan Gerlach, *Türkiye Günlüğü 1577-1578*, çev. Türkis Noyan, ed. Kemal Beydilli, Kitap Yayınevi, İstanbul 2010, s.178. Bir sopaya bağlanmış ve sabitlenmiş ayaklar, sağdan ve soldan tutulmakta ve havaya doğru kaldırılmaktadır. Böylece suçlunun sadece omuzları yer değmekte ve yaklaşık bir parmak kalınlığında değnek ile ayak tabanına ve suçlunun kaba etine vurulmaktadır. Bkz. Uriel Heyd, *Studies in Old Ottoman Criminal Law*, ed. V.L. Menage, Clarendon Press, London 1973, s.273.

<sup>24</sup> Hz. Peygamber suçların mümkün olduğu kadar örtülmesini, şüphe bulunduğu hadların uygulanmamasını istemiştir. Fakihleri de bu düşünceyi merkeze alarak hadd cezasının uygulanabilirliğini mümkün olduğu kadar zorlaştırmış ve şüphenin izalesi için çok katı kurallar getirmişlerdir. Ali Bardakoğlu, "Had", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 14, İstanbul 1996, s.547-551. Osmanlı uygulamasında da bu yüzden şarap içildiğinin şüphe götürmez bir şekilde tespiti mümkün ise ya da kişi açıkça sarhoş ise hadd cezası ile karşılaşmaktadır. Bunun için de kayıtlarda çok sayıda itiraf göze çarpmaktadır.

<sup>25</sup> "...ağızda suci rayihası olduğu....şehadetleri ile habs emr olundu" Bkz. *İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 1 Numaralı Sicil (H.919-927 / M. 1513-1521)*, haz. Bilgin Aydın, Ekrem Tak, proje yönetmeni M. Akif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) İstanbul 2008, s.227, h.343. Mesela "...ağızda süci kokusu var ağızda kokan rayiha sucidir deyu....şehadet-i sahiha-i şer'iyye eylediler....şehadetleri kabul olunup tazir olundu" Bkz. *İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 1 Numaralı Sicil*, s.174, h.195.

kokusu olduğu gerekçesiyle mahkemeye çıkarılmıştır.<sup>26</sup> Ancak bu kayıta ne tür bir ceza verildiğine dair bir veri bulunmamaktadır.

Bahsi geçen yaptırımlar Müslümanlar için geçerli olup farklı milletlerden oluşan Osmanlı Devleti'nde gayrimüslimler için yasağın sınırları farklı çizilmiştir. Gayrimüslimlerin içki üretmesine, satmasına ve tüketmesine karışılmamaktadır. Hatta çevreye zarar vermedikten sonra istedikleri gibi içmeleri garanti edilmektedir. 1554 yılında Halep kadısına yazılan hükümde bazı zimmîlerin kimseye zararları yok iken, içki içmeleri sebebiyle buldukları yerden kovuldukları, eğer herhangi bir taşkınlık ve olay olmuyorsa bu kişilerin istedikleri gibi ve adetlerince içmelerine karşı gelinmemesi istenmektedir.<sup>27</sup> Ancak eğer içki Müslümana satılıyorsa ve eğer içki tüketimi ulu orta gerçekleşiyorsa, bu durum sınırın dışına çıkmak anlamına gelmektedir. 1560'ta Mihal veled Yuko ve Nikola veled Yorgi adındaki zimmîlerin bir tarlada şaraplarını yudumlarken tevkif edilmeleri üzerine kürek cezasına çarptırılmaları, tam da bu sebepten olmalıdır.<sup>28</sup>

Zimmîlerin birbirilerine içki satışının önünde bir engel bulunmadığına işaret eden ve Kanuni Sultan Süleyman'ın iktidarının son yılına ya da II. Selim'in tahttaki ilk yılına tekabül eden, 1566 yılına ait kayıtları kapsayan mühimme defterindeki bir belge Manastır'daki Yahudilerin Müslümanlara içki satışı konusu ile ilgilidir. Oysa Yahudilerin ifade ettiğine göre subaşı haksız bir şekilde onları suçlamıştır zira onlar Müslümanlara değil, birbirlerine satış yapmaktadırlar.<sup>29</sup> Yahudi cemaatine dahil Osmanlı mensupları subaşının cerime almak için kendilerini haksız yere suçladığını oysa satış yaptıkları kişilerin zimmî olduğunu ifade etmektedirler. Aynı defter içindeki başka bazı belgeler bu kez Haslar, Üsküdar, Silivri, Çorlu kadılıkları yetki sınırları içerisinde yaşayan zimmîlerin ellerindeki üzümü şarap yapmamaları, turşu, pekmez yaparak tüketmeleri konusunda epeyce ısrarcı olduğunu

<sup>26</sup> *İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 1 Numaralı Sicil*, s. 210, h.295.

<sup>27</sup> Mustafa Aslan, *1 Numaralı Halep Şer'îye Sicilinin Sosyal ve İktisadi Açılardan Değerlendirilmesi*, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kilis 2016, s.44.

<sup>28</sup> BOA, Mühimme Defteri, nr.4, s.69, h.219.

<sup>29</sup> *5 Numaralı Mühimme Defteri*, s.118, h.675.

göstermektedir.<sup>30</sup> Bu iki durum arasındaki farklılık devletin kalbi olan İstanbul'da içki sebebiyle karşılaşılan asayiş sorunlarını bertaraf etme isteği ile İstanbul'daki içki tüketimini kontrol altına alma girişiminden kaynaklanıyor olabilir. Başka bir olasılık ise küçük buzul çağına vurgu yapan Sam White'ın değerlendirmesinden anladığımız kadarıyla, bu durumun kitleye karşı devletin aldığı tedbirler kapsamında bulunmasına ilışkindir.<sup>31</sup> Belirli bir süre zarfında zimmîlerin şarap üretimi de denetim altına alınmak istenmiş olabilir. Ancak devletin genel eğilimi gayrimüslimlerin şarap üretmelerine, birbirlerine satmalarına, vergilerini verip devletin kurallarına göre meyhane açmalarına engel olunmamasıdır. Kural dışı açılan, kaçak meyhaneler ise kapatılmakta, bu durumda yasal meyhane sahipleri devletin yanında yer almaktadır.

Arada zimmîlerin de yoğun yasaklamalara maruz kaldığı dönemler olmaktadır. 1578'de Vidin Beyine yollanan emre göre meyhanelerin kapatılması, Müslümana içki satılmaması istenirken, gayrimüslimlerle ilgili kısıtlama ise sokaklarda sarhoş olarak gezmelerinin engellenmesidir.<sup>32</sup> Ayrıca Müslümanlar için kutsal olan Ramazan ayında ve hatta üç aylarda gayrimüslimleri de içine alan genel bir içki satış ve tüketim yasağı olduğu gözlenmektedir.<sup>33</sup> Tüm bu yasaklamalara rağmen devletin bunları tevkif ederken, yargılarken bazı kaideleri vardır. Bazı durumlarda sarhoşluk alenidir ve sarhoş, alkolün etkisi altında mahkemede yer almaktadır.<sup>34</sup> Ancak genelde ağzından yayılan şarap –

<sup>30</sup> 5 Numaralı Mühimme Defteri, h.234; h.326; h.399; h.484.

<sup>31</sup> Sam White, *Osmanlı'da İsyân İklimi*, çev. Nurettin Elhüseyni, Alfa Basım Yayın, İstanbul 2013. White'ın iddiasını destekleyen 1584 tarihli bir kayda göre şarap yapımı sebebiyle üzüm fiyatları 40 akçeden 120 akçeye fırlamıştır ve İstanbul'un üzüm ihtiyacı açısından sorun oluşmaktadır, bu yüzden şarap yapılmasının önüne geçilmelidir. Bkz. BOA, Mühimme Defteri, nr.53, s.160, h.469.

<sup>32</sup> BOA, Mühimme Defteri, nr.35, s.160, h.403.

<sup>33</sup> Stephan Gerlach, *Türkiye Günlüğü 1577-1578*, çev. Türkiş Noyan, ed. Kemal Beydilli, Kitap Yayınevi, İstanbul 2010, s.178, s.185. İstanbul içki emini Yahudi Franko kutsal şaban ayında, içki satışının yasaklanmış olduğunu mahkemede ifade etmekte ve bazılarının bu yasağa uymadığını bildirmektedir. Bkz. *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, ed. Timur Kuran, I, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010<sup>1</sup>, s. 98-100.

<sup>34</sup> Beşiktaş Şeriyeye Sicili, nr.10, s.12 (Burdan sonra BŞS). Ayrıca *İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 9 Numaralı Sicil (H. 940-942 / M. 1534-1536)*, haz. Kenan Yıldız, ed.

hamr- ya da arak kokusu, kişiyi ele vermektedir.<sup>35</sup> Başka bir olasılık ise içerken yakalanmaktır. İçkili eğlencelerin düzenlendiği evler, sohbet meclislerinin kurulduğu bahçeler, Üsküdar’dan Beşiktaş’a, Galata’ya yol alan ya da ıssız bir kıyıya yanaşmış kayıklar ve şüphesiz meyhaneler sıklıkla baskına uğramakta ve aseslerin, yasakçıların yakaladığı içiciler mahkemenin yolunu tutmaktadır.<sup>36</sup>

Birçok suçun aksine şarap içen bir Müslümanın tevkif edilmesi için bir kolluk kuvvetinin müdahalesine ihtiyaç yoktur. Suçlu başka bir Müslüman tarafından kadı önüne çıkarılabilmektedir. Ancak suçun itiraf edildiği durumlarda bir askerînin bu itirafı kadı huzurunda kayda aldırma talebi sıkça karşılaşılan olaylardır. Subaşı, adamları ya da bir çavuş bu anlarda başrolde bulunmaktadır.<sup>37</sup> İşin içinde bir askerî olduğunda itirafın gelmesi zor kullanmanın emaresi olarak görülebilir. Zira delillendirilemeyen ve sonucunda ceza verilemeyen bir olası içkili ya da önceden sarhoştan cürmü cinayet vergisi tahsilatı yapılamayacaktır. Bilindiği gibi bu verginin bir kısmı cezalandırmayı yapan askerî tarafından alınmakta bir kısmı da cezanın icra edildiği kadılık bölgesinin-kaza- cürmü cinayet vergilerini almaya yetkili askerî tarafından tahsil edilmektedir.<sup>38</sup> Bu ve benzeri tüm vakalarda aynı askerîlerin aynı

---

Coşkun Yılmaz, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), İstanbul 2010, s.231, h.528; s.253, h.600.

<sup>35</sup> Galata Şeriye Sicili, nr.1, s.77, s.295(Buradan sonra GŞS). Benzer kayıtlar için ayrıca Tophane Şeriye Sicili, nr.1, s.69; s.74(Buradan sonra TŞS).

<sup>36</sup> BŞS, nr.10, s.4; s.23.

<sup>37</sup> *İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 1 Numaralı Sicil*, h.764; *İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 9 Numaralı Sicil*, s.102, h. 99, h.100; s.190, h.393; s.360, h. 899; *İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 26 Numaralı Sicil (H. 970-971 / M. 1562-1563)*, haz. Rifat Günalan, ed. Coşkun Yılmaz, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), İstanbul 2010, s.334, h.718. Ayrıca Bkz. Stephan Gerlach, *a.g.e.*, s.185.

<sup>38</sup> 1519 yılına ait bir kayıta Üsküdar amili, mahkemede şarap içtiğini itiraf eden ve had cezasına çarptırılan İsmail b. Abdullah’tan kanun gereği- “ale'l kanun”- cerimesini almıştır. Bkz. *İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 1 Numaralı Sicil*, s.412, h.764. Ayrıca bu konuda sancak kanunnamelerinde de sayısız madde bulunmaktadır. “Ve bir kimesne mücrim olsa, naib kanun üzere cürmün aldıktan sonra bir cürm dahî subaşı alurmuş. Nâibden gayrı kimesne cürm almaya” Bkz. Ömer Lütfi Barkan, *XV ve XVI inci asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda ziraî ekonominin hukukî ve malî esasları: Kanunlar*, Bürhaneddin Matbaası, İstanbul 1945, s.43; “Temam resmi ağnamları timara kaydolundu. Heman timar olan yürüklerden sancak beyine nisif resmî 'arus ve nisif

motivasyonla hareket ettiğini söylemek mümkün değilse de içki içildiğinin itirafının suçluya hiçbir şey kazandırmadığı düşünüldüğünde öyle ya da böyle bir ikna yöntemi kullanıldığını varsaymak makuldür. Burada içkili şahıs hakkında “beyyine” bulunmadıkça ve kendi itirafı da olmadıkça hadd cezasının verilemeyeceğine dair kaideyi hatırlamakta fayda vardır.<sup>39</sup> Kişinin ağzında yayılan koku suçu ortaya çıkarmakta ancak her durumda kişinin hadd cezası almasına yetmemektedir. Bu koşullarda suçlu, kadı tarafından tazir cezasına çarptırılmaktadır.

İçki içme suçu bir askerî tarafından işlendiğinde ise reayanın müdahalesi söz konusu değildir. Hatta sorumlu kolluk kuvvetinin dahi suçlu askerîyi tevkif etmeye çalışması sorun çıkarmaktadır. Bunun örneğini Gerlach’ın anlatısında buluruz. Gerlach’ın ifadesine nazaran 1575 yılının Mayıs’ında gerçekleşen ve o güne kadar görülmemiş vakada subaşı içki yasağına uymayan bazı yeniçerileri yakalamıştır. Ancak bu eylemi diğer yeniçeri ve sipahilerin öfkesine neden olmuş, bu yüzden epeyce dayak da yemiştir. Çünkü padişahın kullarına göre, subaşı yetkisini aşmış, üstüne vazife olmayan bir işe girişmiştir. Zaten o güne değin böyle bir olay da vuku bulmuş değildir.<sup>40</sup> Bu yetki yeniçerilerin bağlı oldukları bölüğün başındaki çavuşta ve en son noktada yeniçeri ağasındadır. Cezalandırma kendi birliğinde diğerlerinin de göreceği şekilde bir meydanda gerçekleştirilmektedir.<sup>41</sup> Eğer daha üst düzey bir askerî bu suçu işlerse bu kez onun üstleri tarafından bir cezaya mahkum edilecektir. Yine Gerlach’ın anlattığına göre Ramazan ayında içki içen bir çavuşun tımarı ceza olarak elinden alınmıştır.<sup>42</sup>

### **Mücadelenin Odağı: Meyhane**

Osmanlı tahrir kayıtlarında özellikle köy başlıklarının altında humhane bedeli ifadesine rastlanmaktadır. Zimmîlerin yaşadığı

---

cürüm ve cinayet yazıldı hilafı defter ta'addî olunmaya.” Barkan, *a.g.e.*, s.57; “Ve cürüm ve cinayet hususunda hisar eri timarlarına müte'allik köylerin cürüm ve cinayeti nisfi sancak beğinin ve nish sahib-i timarındır” Barkan, *a.g.e.*, s.239. Benzer maddeler için Barkan, *a.g.e.*, s. 207; s.216; s.286 vd. Ayrıca Bkz. Heyd, *a.g.e.*, s. 272

<sup>39</sup> Ömer Nasuhi Bilmen, *a.g.e.* s.256

<sup>40</sup> Stephan Gerlach, *a.g.e.*, s. 192

<sup>41</sup> Hezarfen Hüseyin Efendi, *Telhis'ül Beyân fi Kavanin-i Al-i Osman*, haz. Sevim İlgürel, TTK, Ankara 1998, s.153.

<sup>42</sup> Stephan Gerlach, *a.g.e.*, s.272

köylerdeki bu bedel, üretilen şaraptan alınan bir çeşit vergiyi göstermektedir. Humhane, meyhane ya da şarap mahzeni anlamı taşımaktadır. Özellikle 16. yüzyılın sonlarına kadar ikisi birbirinin yerine kullanılmakta, arasında da zaten pek bir fark bulunmamaktadır.<sup>43</sup> Meyhane üretilen şarabın satıldığı yerdir ve devletin şarap üretimi üzerindeki denetiminin göstergesidir. Çünkü bu sayede fazladan, ticari amaçla üretilen şarap devletçe vergilendirilebilmektedir. Üretimin zımmîlerin kendi ihtiyaçlarını ancak karşıladığı yerlerde yani pazar için üretim söz konusu değilse, muhtemelen bu yerlerde humhane ya da meyhane bulunmamaktadır. Üretilen artık şarap tahrir sırasında diğer ürünlerin vergilendirilmesi gibi vergilendirilmekte ve tamga-ı hamr, bac-ı hamr ya da resm-i hamr şeklinde kaydedilmektedir. Meyhane bulunan şehirlerde ise bu işletmeler mukataaya tutulmakta ve pazar için üretilen ve satılması için getirilen hamr burada fıçı ya da yük hesabıyla vergilendirilmektedir.<sup>44</sup> 1573-74 yıllarına ait 13 ayın içki (hamr ve arak) vergi rakamlarını içeren kayda göre örneğin İstanbul ve Galata hamr mukataasından toplam 1.407.587 akçelik gelir elde edilmiştir.<sup>45</sup>

<sup>43</sup> Ömer Lütfi Barkan-Enver Meriçli (haz.), *Hüdavendigar Livası Tahrir Defterleri*, TTK, Ankara 1988, s.81

<sup>44</sup> A.g.y.

<sup>45</sup> BOA, Kâmil Kepeci (Zecriye), KK.d., nr. 5482., s.1-60. Bu defterde bazı sayfalar eksiktir. Kayıtlar 13 ayı ihtiva etmektedir ve bazı rakamlar siliktir. Bu yüzden kâtibin gün gün tuttuğu kayıttaki rakamlar toplanamamış bunun yerine her ay için yapılan hesaplar dikkate alınarak yukarıdaki rakama ulaşılmıştır. Yani kâtibin olası toplama hatalarını içeren bir sonuçtur. Bunun için hata payı göz önüne alınmalıdır. Ayrıca bir örnek olarak Ayıntab Meyhanesi mukataası gelirine de bakabiliriz. Bu mukataanın yıllık geliri 1536 tarihindeki bir kayda göre 16000 akçe iken, 1543 tarihli kayıta 32000 akçe olarak yazılmıştır. Bk BOA, Tapu Tahrir Defteri, TT.d., nr. 186, s.27; BOA, Tapu Tahrir Defteri, TT.d. 373, s. 47. Ayrıca bkz. *373 Numaralı Ayıntab Livası Mufassal Tahrir Defteri (950/1543), Dizin, Transkribe ve Tıpkıbasım*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000, s.39. Bahsi geçen iki tahrir arasında Ayıntab meyhane mukataası geliri iki katına çıkmış ise de İstanbul ve Galata hamr mukataasından elde edilen gelire göre çok küçüktür. Bu durum elbette İstanbul'daki gayrimüslim nüfusun fazla olması ve İstanbul'un çok önemli bir ticari merkez konumunda bulunması dolayısıyla gayrimüslüm tüccarların da uğrak yeri olmasıyla açıklanabilir. Ayrıca elbette tersi durumlar da söz konusudur. Muhtemel nüfus kaybı yüzünden meyhane gelirlerinin düştüğü örneklerin de var olduğunu tahmin etmek gerekir. Örneğin Çorum'da 1520'lerde meyhane ve bozahane gelirleri 10000 bin akçe iken, 1576'da 500 akçeye düşmüştür. Niksar'da 1520 tahrir kaydına göre 6000 akçelik

Meyhanelerin bir eğlence mekânına dönüşmesi büyük ihtimalle, gayrimüslimlerin Osmanlı öncesi yaşantısından kalma tavernaların birileri tarafından örnek alınmaya başlanmasıyla ve şaraba ya da kahvehane ve bozahanelerde olduğu gibi, “ortaklaşa eğlence” arayışına duyulan talebin artmasıyla alakalı olmalıdır.<sup>46</sup> Talepteki bu artışın tam olarak hangi tarihlerden itibaren belirginleştiğini kestirmek kolay değildir. Ancak Larende’de (Karaman) mukataaya verilen meyhane için yapılan ihalede her defasında ihale miktarının ciddi oranda artması yüzyılın ilk yarısında da şaraba göz ardı edilemeyecek bir talebin varlığının işareti olabilir. 1534-1535 yıllarına ait kayıtlar Larende’deki meyhanenin yıllık 1000 akçeye işletilirken, iki yıl beş aylığına 5400 akçelik işletme teklifinden sonra, sürekli artan tekliflerle rakamın 8050 akçeye kadar vardığını göstermektedir.<sup>47</sup> 1534-1535 yılları arasında bu mukataa için tam on beş defa fiyat arttırılmıştır.

16. yüzyılın ikinci yarısına ait kayıtların yoğunluğu, ısrarla tekrar edilen emirlerin çokluğu her yere yayılan meyhanelerin özellikle Müslüman tebaa nezdindeki algılanış şeklini göstermektedir. Hızlı bir şekilde türemeye başlayan bu yapılar sadece zimmî mahallelerinde değil Müslüman mahallelerinde de görünür olmaya başlamıştır. Aslında Müslüman ve zimmîlerin ayrı ayrı mahallelerde yaşadığı biliniyor olsa da karışık yaşadıkları yerlerin de var olduğu bir muamma değildir.

---

meyhane yüzyılın sonunda doğru tamamen sıfırlanmıştır. Huricihan İslamoğlu buradaki meselenin Osmanlı Devleti’ne muhalif olan ve bahsi geçen bölgelerde yerleşik olan kızılbaş nüfusun muhalefetine dağıtılma çabası olarak görmektedir. Bkz. Huricihan İslamoğlu, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Devlet ve Köylü*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010<sup>2</sup>, s. 313

<sup>46</sup> Bilindiği gibi Ebussuud Efendi Kanuni Sultan Süleyman’ın şeyhülislamıdır. O’nun fetvalarının birisinde meyhanelerde kurulan meclislere işaret vardır. Yani bu tarihte en azında İstanbul’da meyhaneler oturup, eğlenilen mekanlardı denilebilir. Bkz. Ertuğrul Düzdağ, *Kanuni Devri Şeyhülislamı Ebussuud Efendi Fetvaları*, Kapı yay., İstanbul 2012, s.188. Bu konuda ayrıca Fikret Yılmaz’ın makalesine de başvurulabilir. Yılmaz’ın Edremit Şer'iyye Sicili kayıtlarına dayandırdığı belirttiğine göre 16. yüzyılın sonlarında bazı dükkanlar, kaçak bir meyhane gibi işlev görmek ve müdavimlerinin içki içip eğlendikleri kayıtlara geçmektedir. Bkz. Fikret Yılmaz, “Boş Vaktiniz var mı? veya 16. yüzyılda Anadolu’da Şarap, Eğlence ve Suç”, *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, sayı 1 (Bahar 2005), s.36-37.

<sup>47</sup> *Kanuni Devrine Ait 939-941/ 1532-1535 Tarihli Lârende (Karaman) Şer’iyye Sicili*, haz. Alaaddin Akköz, Table Kitabevi, Konya 2006, ss.22-24

Mahalleye sonradan göçen bir Hristiyan bir Müslümandan kiraladığı evde kalabilmekte ya da bir ev satın alabilmektedir. Ancak mahallenin düzenini bozacak gayri ahlaki davranışlarda bulunulması durumunda mahallelinin şikâyetine konu olmaktadır. Bu şikâyetlerden bazıları kiralanan evlerin mescide, camiye yakın olmasına rağmen kiracı ya da yeni ev sahibi tarafından bir nevi meyhaneye çevrilmesi ile ilgilidir.<sup>48</sup> Şüphesiz bu tip yapılar, devletin vergi aldığı klasik meyhaneler gibi olmayıp, kaçak yollarla içki temin eden ve satan, devlet tarafından vergilendirilemeyen, kontrol dışı, derme çatma yapılardır. Bu tip durumlarda devletin çözüm olarak; evin değeriyle Müslümanlara satılmasını zorlaması dikkate değerdir. Öte yandan farklı mahallelerde yaşasalar dahi bir Müslüman mahallesi ile zimmî mahallesinin duvar ya da kapıyla birbirinden ayrılmadığı, arada geçişlerin tabii olduğu, birbirlerine yakın komşuluk içinde evlerin var olduğu malumdur.<sup>49</sup> Dolayısıyla meyhane yapılan mekân zimmî mahallesinde olsa da komşuluğu içindeki Müslüman mahallesinden de rahatsızlık sesleri yükselbilmektedir. 1571 yılında Vidin kadısına gönderilen hükümde, inşa edilen mescidin yakınında bulunan zimmî evlerinin meyhaneye dönüştürüldüğü ve şarap sattıklarına yönelik şikâyetler olduğu bildirilmekte, bu durumun sonlandırılması için gerekenin yapılması istenmektedir.<sup>50</sup> Bu şikâyetler daha çok duygusal bir rahatsızlığın göstergesi gibi görünmektedir. Ancak işin diğer yönü daha şiddetli tepkilere neden olacak boyuttadır. Meyhanelerde toplanan grupların içkinin getirdiği kontrolsüzlük haliyle taşkınlıklar yapmaya başlamıştır. Camiden çıkan Müslümanlara sataşılmakta, gelip geçen kadınlara laf

<sup>48</sup> BOA, Mühimme Defteri, nr. 15, h.907; nr. 52, h.236

<sup>49</sup> Klasik İslam şehrinde mahalle aralarında zimmiler ile Müslümanları ayıran kapıların varlığı biliniyordu. Ancak 16. yüzyılda milletleri birbirinden ayırmak için kapı kullanımı söz konusu değildir. Bkz. Özer Ergenç, "Osmanlı Şehrindeki "mahallenin" nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *Osmanlı Araştırmaları*, 4, (1984/ 04), s.70

<sup>50</sup> BOA, Mühimme Defteri, nr.15, h. 2173. Benzer tepkilerin Osmanlı topraklarının farklı bölgelerinden de duyulduğunu söyleyebiliriz. Örneğin 1572 kayıtlı ve İstanbul Kadısına yazılan bir hükümde Yedikule civarında Sultan Mehmed Han'ın inşa ettirdiği mescid civarında bazı kimselerin dükkanlarına şarap getirip sattıkları belirtilmiş ve bunların engellenmesi istenmiştir. Bkz. BOA, Mühimme Defteri, nr. 19, h.184, s.83. Mesela 1570 tarihli kayıt: "Musul beyine ve kadısına hüküm ki...bazı mescid kurbunda meyhaneler olup müslimanlara hamr bey edip fisk ve fücürdan hali olmadıkları ..." BOA, Mühimme Defteri, nr.10, h. 498, s. 309. Ayrıca BOA, Mühimme Defteri, nr. 42, h. 819, s.263.



atılmakta, zaman zaman sarkıntılık yapılmaktadır.<sup>51</sup> Hızını alamayan bir kısım sarhoş, kadınlar hamamına dalacak kadar yoldan çıkabilmektedir. Bazı meyhaneler fahişelerin tezgahlarını kurdukları yerler olarak nam salmaktadır.<sup>52</sup> Padişahlık makamı sırf kötülük yapanların, fesat ehlinin toplanma mekânı olduğu için meyhanelerin kaldırılması gerektiğine dair iradesini Yeniçeri ağasına gönderdiği hükümde açık seçik beyan etmiştir.<sup>53</sup> Bu konuda alınan tedbir mahalle aralarına sonradan yapılan tüm bu meyhanelerin kapatılmasına yönelik emirler yollamak olmuştur. Ancak bu emirlerin kayıtsız şartsız yerine geldiğini iddia etmek zordur. 1594 yılında Bursa kadısına hitaben gönderilen hüküm bundan önce de benzer bir emrin gönderildiğini ancak Sedbaşı denilen mekân civarındaki meyhanelerin kapatılmamış olduğunu özellikle vurgulamaktadır.<sup>54</sup> Uygulama, merkezi yönetimin “zor” kullanma gücünün yerinde olup olmamasına, bir açıdan da mâli bakımdan sorunsuz bulunmasına bağlıdır.

Meyhanelerin yaygınlaşmasında, belki de işin icrası için öğrenilmesi gereken çok fazla bir meziyetin olmayışı, kaçak meyhanelerde emek ve kazanç arasındaki oranın kazanç lehine epeyce fazla olması dolayısıyla her meslek grubundan birileri tarafından açılabilmesi etkilidir. Selanik'te rahipler tarafından açılmış bir meyhane vardır ve Müslümanlara şarap sattıkları gerekçesiyle şikâyete konu olmuştur.<sup>55</sup> Daha ilginç ise bir müderris ve öğrencileri tarafından bir bahçenin meyhaneye dönüştürülmesidir.<sup>56</sup> Her türlü mekân da meyhane olarak kullanılabilir. Evinin bir kısmını meyhane yapılmak üzere

<sup>51</sup> 5 Numaralı Mühimme Defteri, h.345.

<sup>52</sup> Robert Mantran, XVI. Ve XVII. Yüzyılda İstanbul'da Gündelik Hayat, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Eren Yay., İstanbul 1991, s. 220

<sup>53</sup> BOA, Mühimme Defteri, nr. 58, s.325, h.834

<sup>54</sup> “Bursa kadısına hüküm ki mahmiyye-i mezburede Sedbaşı dimekle ma’ruf mahalde vaki camii kurbunda Nemçe kafirleri sakin olup evlerini meyhane idüp eşkiya cem’ olub şurb u hamr idub....bundan akdem emr şerif virilub men’ olunmalı iken ....meyhaneleri işledüb..... “ BOA, Mühimme Defteri, nr. 73, s.129, h.301.

<sup>55</sup> 5 Numaralı Mühimme Defteri, s.24, h.130

<sup>56</sup> Nazilli kasabasında müderris olan Nimetullah ve danışmendler Hamza ve Ahmed, bir bahçeyi meyhane olarak düzenlemişlerdi. Bahsi geçenlerin kasaba ahalisi ve uleması tarafından yapılan şikâyete cevapları mahkemeyi basıp kadıyı yaralamak oldu. Bkz. BOA, Mühimme Defteri, nr. 73, s.171, h.401

zimmîlere kiralayan Müslüman da vardır,<sup>57</sup> kendi evini sonradan meyhaneye dönüştüren de evinin alt katını meyhaneye çeviren de.<sup>58</sup>

Devletin bu kavgada, meyhanelerin kapatılması söz konusu olduğunda, hassas davrandığı dört temel kaide var gibi görünmektedir. Bu kaidelere aykırı olan meyhanelerin kaldırılması istenmektedir. Kurallar genelde meyhanelerin bulunduğu mekân ile ilişkilidir. Buna göre Müslümanların yaşadığı mahallelerde kesinlikle meyhane bulunması uygun görülmemektedir. Yukarıda kimi durumlarda mahalle içinde zimmîlerle Müslümanların aynı mahallede yaşadığı durumların varlığından bahsetmiştik. Bu durumda, ortaya çıkan meyhanelerin kapatılması istenmektedir. İkincisi ana arterlerde de meyhane tasvip edilmemektedir. Bu tip caddeler Müslüman ya da zimmî olsun geçişlerin yoğun olduğu yerlerdir. Meyhaneler ise bu dönemde insanların sadece şarap aldığı yerlerden, toplanma ve eğlenme mekanına dönüşmeye başlamıştır. Müşteriler aleni olarak meyhanelerde oturmakta ve sarhoşluk haliyle taşkınlık yapmaktadırlar. Bu kadar yoğun kullanılan yolların üzerinde bu derece kontrolsüzlük devletin çizdiği sınırların dışına çıkmak anlamına gelmektedir. Ayrıca gayrimüslim dahi olsalar ulu orta içmek yasaklanmıştır. Bunun için meyhaneler zimmî mahallelerindeki aralarda bulunmalıdır; tabi ki kadimden varlığını sürdüren Galata vb. ticari limanlardakilerin bu koşula uyması mümkün değildir. Meyhanelerin kadınlar hamamı yolu üzerinde yer alması da yasaklanmaktadır. Zira hamama giderken sarhoş erkeklerin sataşmalarına, tacizlerine maruz kalanların yoğun şikâyetleri vardır. Hızını alamayıp hamama dalan, kadınlara saldıranlar dahi olmuştur.<sup>59</sup> Son olarak cami ve mescid yakınlarında da meyhane açılmamalı, var olanlar ise tez elden yıkılmalıdır. Buradaki temel düşünce dinin kutsiyetinin içkili kişilerin tazyikleriyle zedelenmemesi olsa gerektir. Ayrıca camilere gidip gelen halkın içki meclisinde bulunanlarca hakaretlere uğradığına yönelik şikâyetler de bu kararların alınmasında etkilidir.

<sup>57</sup> BOA, Mühimme Defteri, nr. 2, s.82, h.657

<sup>58</sup> BOA, Mühimme Defteri, nr. 9, s.103, h.233; BOA, Mühimme Defteri, nr.42, s.263, h. 819

<sup>59</sup> Gülay Kahveci, *29 Numaralı Mühimme Defteri (984/1576)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1998, s. 162

Alınacak tedbirlere, salınan emirlere rağmen tüm meyhanelerin kapatılması da söz konusu değildir. Kadimden var olan sayısız meyhane, İstanbul'un zimmî mahallelerine, Galata gibi uluslararası ticaretin, dolayısıyla gayrimüslim tüccarların uğrak yerlerine yayılmıştır. 17. yüzyılın ikinci ve üçüncü çeyreğine dair görgü tanıklığına başvurabileceğimiz Evliya Çelebi'ye göre Galata meyhaneler diyarı olarak bilinmektedir ve irili ufaklı 200 meyhaneye ev sahipliği yapmaktadır.<sup>60</sup> Ayrıca Samatyakapı'da, Kumkapı'da, Yeni Balık Pazarı'nda, Unkapanı'nda, Cibalikapı'da, Fener'de, Balat'ta ve Hasköy'de meyhaneler çok yoğun olarak bulunmaktadır ve sayıları 1060'ı bulmaktadır.<sup>61</sup> 16. yüzyılın son yirmi yılında, 5 farklı defada toplamda 7 yıl sadrazamlık yapmış olan Koca Sinan Paşa'nın ifadeleri eğer abartı taşıyorsa sur içinde 500'ü aşkın irili ufaklı meyhane bulunmaktadır.<sup>62</sup> Koca Sinan Paşa'nın telhisinden anladığımız kadarıyla meyhane sahipleri kapatılan yer olmamak için sadrazama ciddi rüşvetler teklif etmişler ancak paşa "zinhar" kabul etmemiştir. Paşa'nın planına göre Galata'daki meyhaneler önceden olduğu gibi işlerini yürütebilseler de sur içinde yer alanlar kapatılmalıdır; Hristiyan ya da Yahudi bile olsalar kimseye sur içinde içki satışı yapılmamalıdır.<sup>63</sup>

Meyhanelerin kapatılması, Müslümanlara içki satışının durdurulmasına yönelik çok sayıda hükmün tekrar ve tekrar kayıtlara geçtiği görülmektedir. Yani ya önce verilen emir yerine gelmemektedir ya da açılanın yerine yenisi yapılmaktadır. 16. yüzyılın sonundan itibaren 17. yüzyılın başı da dahil Anadolu, Celali eşkiyasının saldırıları ile çalkalanmaktadır. Bu tarihlerden itibaren merkezden gönderilen adaletnameler, devletin adalet hususundaki hassasiyetini göstermesinin yanı sıra olayları umduğu gibi bastırmaktan aciz olduğu izlenimi vermektedir. Zira on yıllar boyunca emirler tekrar etmiş ancak işin sonu bir türlü gelmemiştir. Bu yorum, Celali İsyanları döneminde Amasya üzerine tez yazmış olan Oktay Özel'e aittir.<sup>64</sup> Yani Celali tehlikesi

<sup>60</sup> Mantran, *a.g.e.*, s. 19

<sup>61</sup> Mantran, *a.g.e.*, s. 219

<sup>62</sup> *Koca Sinan Paşa'nın telhisleri*, haz. Halil Sahillioğlu, İslam Tarih, Sanat ve kültür Araştırma Merkezi IRCICA, İstanbul 2004, s.44

<sup>63</sup> *A.g.e.*, s. 175.

<sup>64</sup> Ferdan Ergut, *Tarihin Hakikatleri*, İletişim Yay., İstanbul 2022<sup>2</sup>, s.136

olan yerlerde devletin elinin zayıf olduğu düşünülebilirse de yerleşiklerin aynı tehlikeye karşı meyhaneler açmaya devam edeceklerini düşünmek pek mantıklı değildir. Huricihan İslamoğlu'nun Tokat, Çorum, Niksar bölgesi özelinde yaptığı çalışmalarda, bazı meyhanelerin boşaldığına dair tespitlerini hatırlamakta fayda bulunmaktadır.<sup>65</sup> Burada ise ele alınan mesele büyük ölçüde zaten İstanbul'a ait kayıtlar üzerinden okunmaktadır. Dolayısıyla devletin kalbi olması hasebiyle İstanbul'da bir iktidar zaafiyetinden bahsetmek de aynı ölçüde sağlıksızdır. Bir müddet önce I. Süleyman'ın şehzadeleri arasında taht için yapılan savaşlar gayet ciddi sorunlara sebebiyet verdiyse de bu durumun İstanbul'un asayişini kaçak dükkanların açılmasını denetleyemeyecek boyutlara getirdiğini iddia etmek de çok kolay değildir.<sup>66</sup> Ancak dönem boyunca baştaki padişahların karakterleri belki istenilen sonuçların alınamamasında etkindir. Örneğin III. Murad kararsız bir profildir ve çevresinde bulunan validesi Nurbanu Sultan'ın, zevcesi Safiye Sultan'ın, hocası Saadeddin Efendi'nin, başdefterdarı Kara Üveys Paşa'nın, şeyhi Şeyh Şuca'nın, Şeyhülislam Kadızade'nin vb. nin yoğun etkisindedir. Hatta birçok iş bahsi geçenlerin istekleri ile doğrudan padişahın iradesi ile gerçekleştirilmektedir.<sup>67</sup> Yani mücadelenin nihayete erdirilememesinde, işlerin ağırdan yürümesinde belki de ortaya konan iradeye karşı başka iradelerin varlığının etkisi vardır. Bu bir ihtimaldir ve bunun haricinde başka varsayımlarda da bulunulabilir.

Birincisi işin sorumlusu olan kişiler bir şekilde emrin yerine gelmesini geciktirmekte, ya da emri hasır altı etmektedir. Burada akla ilk gelen, bir menfaat karşılığında bu eylemin yapılmasıdır. Koca Sinan Paşa'nın sultana yazdığı telhislerde böyle bir imaya rastlanmaktadır. Sinan Paşa bazı meyhane sahipleri tarafından kapatılanlardan olmamak için rüşvet

<sup>65</sup> İslamoğlu, *a.g.e.*, s. 313

<sup>66</sup> I. Süleyman'ın oğulları şehzadeler Sarı Selim ve Bayezid arasındaki mücadele çok ciddi boyutlara ulaşmıştır. Anadolu'da iki gücün mücadelesi ileriki yılları da etkileyecektir. Konu ile ilgili 3 Numaralı Mühimme Defterinde sayısız hüküm bulunmaktadır. Bkz. 3 Numaralı Mühimme Defteri (966-968/1558-1560), *Özet ve Transkripsiyon*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 1993

<sup>67</sup> Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 42-44

teklif edildiğini ancak kendisinin bunu kabul etmediğini ifade etmektedir. “ *Ref eyleme deyu halen bu kullarına on beş yük akçe virürler. Ammâ bu değil iki yüz yük akçe virseler, haşa sümme haşa dönüb bakarsam devletlü padişahımın ni’met-i şerifi bana haram olsun*”<sup>68</sup> Ayrıca Paşa kendisine sunulan miktarda “caize” nin başkalarına da teklif edilmesi halinde meyhaneleri koruyanların çıkacağına sultana yazdığı cevapta satır aralarına gizlemiştir.<sup>69</sup>

Yasaklama işlerinde istenildiği gibi hareket edilemediğini ve ellerinde yetki bulunan bazı kişilerin bir sebepten keyfi hareket ettiğini gösterir başka belgelerden de bahsedilebilir. 1605 yılına ait ve Galata Şeriyeye Sicillerinde yer alan bir yargılama kaydında, meyhane açma işlerinde hamr emininin izin verme yetkisinin bulunduğu ve bahsi geçen bazılarına bu izni verdiği dair ima vardır. Hamr emini olan Mosi, Vasil adındaki zımmîyi hamr emininin izni olmadan meyhane açmakla suçlayarak kadı önüne çıkartmıştır.<sup>70</sup> Vasil ise cevabında izni önceki hamr emini Franko’dan aldığı ifade ile elindeki belgeyi ibraz etmiştir. İşin ilginç yanı ise bahsi geçen kayıttan bir sene öncesine ait başka bir belgede Vasil’in bahsettiği Franko’nun hamr emini olarak, izinsiz içki satışı yaptıkları gerekçesi ile başka bazı kişileri mahkeme önüne çıkarmasıdır.<sup>71</sup> Yani, izin işi bir sebepten hamr emininin keyfiyetine kalmıştır. Franko’nun neden bazıları mahkeme önüne çıkarırken Vasil’e meyhane açma izni verdiği ise malumumuz değildir. Belki kişisel bir iş ilişkileri vardır belki Koca Sinan Paşa’ya rüşvet teklifinde bulunduğu gibi Franko’ya da önerilen bazı menfaatler vardır.

Diğer yandan devletin meyhaneleri yasaklaması kendi kayıtlarından anladığımız kadarıyla ciddi gelir kaybına sebebiyet vermiş ya da verecektir. Bunu öncelikle Koca Sinan Paşa’nın telhisinden anlamaktayız. Paşa meyhaneleri kapatarak belirli bir gelirden

<sup>68</sup> *Koca Sinan Paşa Telhisleri*, s.45

<sup>69</sup> A.g.e., s. 175

<sup>70</sup> “..meyhaneci taifesi hamr emininin ma’rifeti ve izni yoğiken meyhane vaz’ itmek emri şerif ile memnû’ iken halen mezbur Vasil benim iznim ve ma’rifetim yoğiken mahmiyye-i Galata mahallatından merhum Sultan Bayezid Mahallesi’nde bir bâb meyhane ihdâs eylemiştir...” Bkz. *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul’unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, s.125-126

<sup>71</sup> *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul’unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, s.98-99

olacaklarını “gerçi bir mukataadır, bir miktar mal geliyor..” diyerek vurgulamakta, ancak buna rağmen bunu “mucib-i fitne ve fesad” olduğu sebebiyle gerçekleştirmeleri gerektiğini ayrıca kendisinin alternatif kaynaklar oluşturma yolunu bulduğunu ifade etmektedir.<sup>72</sup> Sinan Paşa’nın bir miktar derken ne kadar maldan bahsettiğini bilmenin imkanı yoksa da yukarıda bahsi geçen İstanbul ve Galata hamr mukataasının 1573-1574 yıllarında 13 aylık gelirinin 1.407.587 akçe olduğunu hatırlamak aslında ciddi miktarda gelirden bahsedildiğini anlamak için yeterlidir. Zaten padişah da Koca Sinan Paşa’ya cevap verirken bu kapatmaların epeyce gelir kaybına neden olacağını, ona göre plan yapmasının elzem olduğunu söylemektedir.<sup>73</sup> Koca Sinan Paşa “ *Beytül-mala bir akçe zarar geldiğün ister kulları değilim...amma devletlü padişahım zaruret olursa sa’âdetlü padişahımdan gayrı kime söyleyeyim.*” diyerek bu yasaklarla zarar olmayacağını belirtse de tereddüdünü de gizlememektedir.<sup>74</sup> Devletin yüzyılın sonunda dönem dönem bütçe krizlerine düştüğü hatırlandığında meyhanelerin kapatılmasına yönelik hamlelerdeki olası çekinceler daha net anlaşılabilir.<sup>75</sup>

Devletin mücadelesinde faydası gözetilen Müslüman tebaa da bu kavgada devletin yanında yer almaktadır. İki düşmandan birisi bireysel olarak mahallede, kendi evinde içen ancak içtiği bir şekilde dışarıya ayan beyan malum olmuş Müslüman ve eğer mahallede karışık bir yaşam söz konusu ise zimmî, ayrıca uluorta içenler ve diğeri de tüm bunları besleyen meyhanelerdir. Müslüman tebaa bu mücadelede devletin mahalledeki gözü konumundadır. İçki içeni, içip taşkınlık yapanı devlet adına mahkemeye çıkarmakta ya da görgü şahitliği yapmaktadır.<sup>76</sup>

<sup>72</sup> Koca Sinan Paşa Telhisleri, s.175

<sup>73</sup> “İstanbul içinde cidden meyhane olmayub cümlesi ref’ oluna...Fe-amma bu bâbda beytül’-mâla zarar gelmeyüb tedarük oluna, sonra akçe yokdur deyu şekva olunmaya. Zira akçe gelecek yerler böyle ref’ olunmuştur” .Bkz. Koca Sinan Paşa Telhisleri, s. 175

<sup>74</sup> A.g.e., s.45

<sup>75</sup> 1592 yılında gelir 2934 yük iken (1 yük 100.000 akçedir), gider 3600 yükür ve 1597 yılında gelir 3000 yük ve gider 6000 yükür. Yani bütçe epeyce açık vermektedir. Bkz. Uzunçarşılı, a.g.e., 4, s. 334.

<sup>76</sup> İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 1 Numaralı Sicil, s.174, h.195; s.185, h.225; s.210 h.295; s.313, h.526; İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 9 Numaralı Sicil (H. 940-942 / M. 1534-1536), s.419 h. 1018, İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 14

Bazen içkilinin ağzından yayılan şarap ya da arak kokusunu alıp mahkemeye şikâyetçi olarak başvurabilmektedir.<sup>77</sup> Tüm bu eylemlerde Müslüman tebaanın motivasyon kaynağı bir tarafta dini hassasiyet ise, diğer yanda kendilerini potansiyel bir tehdiye karşı korumaktır. Bu tehlike, sarhoşluğun etkisi ile cinayete varacak suçları buldukları mahalleye çekecek sarhoşlardan gelmektedir.<sup>78</sup> İslam hukukunda ve Osmanlı uygulamasında cinayetle sonuçlanan ve geride bir ceset bırakan eylemlerde, suçlu sırta kadem bastıysa maktulün bulunduğu mahalleli sorumluluk yüklenmektedir. Bu görev, katili bulmayı ve başarılı olunamadığı takdirde çok ciddi bir miktar olan ve mahalleli tarafından maktulün yakınına ödenmesi gereken kan parasını, diyeti içermektedir. Bu, çok ciddi bir miktardır ve mahalleli tarafından ortaklaşa ödenmektedir.<sup>79</sup> Mahalleli üstlenmeye niyetli olmayacağı bu bedelin yanında potansiyel suçluların oluşturacağı yukarıda bahsi geçen diğer tüm rahatsızlıklardan da azade olmak derindedir. Bunun için bireysel olarak kendi evinde küçük meclisler kuran yerleşiklere karşı da devleti uyarmakta bu güruhun mahallerinden ihracı için kadılığa başvurup, istemde bulunmaktadır. Bu tip taleplerin mahallelinin ortak aklı ile mahalle büyükleri tarafından mahkemeye ulaştırıldığında geri çevrilmediği de tespit edilebilmektedir. Kadı, bahsi geçen kişilerin gerçekten mahalleye rahatsızlık verip vermediğini, hal ve hareketlerinin mahallede kabul görüp görmediğini araştırmakta ve çoğunlukla bu kişileri mahalleden ihraç etmektedir.<sup>80</sup>

---

*Numaralı Sicil (H.953-955/ M. 1546-1549)*, haz.Nuray Güler, ed. Coşkun Yılmaz,Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), İstanbul 2010, s.122-123, h.153, *İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 26 Numaralı Sicil (H. 970-971 / M. 1562-1563)*, s.93, h. 51

<sup>77</sup> *İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 1 Numaralı Sicil*, s. 324, h. 558; s.374, h.677. *İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 2 Numaralı Sicil (H. 924-927 / M. 1518-1521)*. / haz. Rifat Günalan, Vildan Kemal, ed. Coşkun Yılmaz, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), İstanbul 2010, s. 148, h.234

<sup>78</sup> Mesela 1578 tarihli bir kayıтта Azablu Mahallesinde öldürülen birisinin katili mahallede aranmış ancak bulunamamış ve Beşiktaş Cami civarındaki meyhane müdavimlerinden şüphelenildiği için meyhanenin kapatılması istenmiştir. BOA, Mühimme Defteri, nr. 31, s.178, h.399.

<sup>79</sup> Mustafa Demir, *16. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Suç ve Suçlular*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2016, s.37-38.

<sup>80</sup> Ergenç, *a.g.e.*, s.74-75; Demir, *a.g.t.*, s.107-108

Meyhaneler suçluları barındıran, çeken odak merkezleri olduğundan Müslüman tebaa bunlardan kurtulmak için de devletle iş birliği yapmakta, açıldıkları gibi kapanmaları için merkeze şikâyetle bulunmaktadır.<sup>81</sup> Bu şikâyetlerde de mahallelinin büyükleri ortak hareket etmektedir. Devletin sonradan açılan meyhanelere karşı tavrı bu şikâyetler çerçevesinde şekillenmekte, çoğunlukla bunların kapatılmasına hükmedilmektedir. Kadimden var olanlar ise genelde bu yaptırımların dışında kalmaktadır. Sonuçta bunlar gayrimüslimlerin yaşam alanlarında var olan meyhanelerdir ve Müslüman halka bir taciz söz konusu değilse müdahale için bir sebep bulunmamaktadır.

Bu mücadelenin taraflarından birisi ise yasal olarak devletin kabul ettiği, devlete düzenli olarak vergisini veren kadimden var olan ya da izin ile açılmış meyhanelerdir. Bunların sahipleri gelir kaybına uğradıkları gerekçesiyle kaçak meyhanelerin kapatılması için devlete başvurmaktadırlar. Düzenli olarak vergilerini vermelerinin yanı sıra belirli bir narha göre fiyatlandırma yapmakta bu da hiçbir yasal fiyata uymayan, vergisini de vermeyen, dolayısıyla ürünü daha ucuza satan kaçak meyhanelere karşı dezavantaj oluşturmaktadır; müşteri kaybı da kaçınılmazdır.<sup>82</sup> Dahası işin ucu İstanbul hamr gümrüğü mukataasını elinde bulunduranlara da dokunmaktadır. Kaçak meyhaneler şarabı da kaçak yollarla temin etmekte dolayısıyla ürün için peşinen ücret ödeyen mukataa sahibi zarara uğramaktadır. Bu durumda mukataa sahibi de devletin yanında yer almakta ve kaçak meyhanelere savaş açmaktadır.<sup>83</sup>

<sup>81</sup> BOA, Mühimme Defteri, nr. 42, s.220, h 686; s.263, h.819; Gülay Kahveci, *a.g.t.*, s. 162.

<sup>82</sup> *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, ed. Timur Kuran, I, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s.91

<sup>83</sup> BOA, Mühimme Defteri, nr.41, s.391, h.838; s. 397, h.848; s. 418, h.890.1579/1580 tarihli belgelerde İstanbul ve Galata hamr mukataasını işletme hakkını almış olan Abraham ve kardeşleri İstanbul'a kaçak yollarla getirilen ve bazı kaçak meyhaneler tarafından satılan alınan hamrın yasal yollarla İstanbul'a sokulması için şikâyetle bulunmakta ve devlet bu minvalde emrini iletmektedir. Benzer durumun 17. Yüzyıl başlarında da kayda geçtiğini görmek şaşırtıcı değildir. Zira mücadelenin bir sonu bulunmamaktadır. Bkz. *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, s.91. Diğer yandan kaçak içki sorunu sadece İstanbul'un problemi de değildir. Edirne'de Manyas kapısından şehre şarap getirildiği tespit edilmiştir. 18 Mart 1565 tarihli belgede bu kapının kontrol altında tutulup şehre şarap sokulmasına kesinlikle izin verilmemesi gerektiği bildirilmektedir. Bkz. Said Öztürk, *Osmanlı Arşiv*



Onun yaptığı da şikâyetlerini merkeze iletmekten ibaretmiş gibi görünmektedir.

Kavganın diğer tarafında yer alan; külli kaidelere, devletin nizamına uymadığı için suçlu bulunan, cezalandırılan sarhoşlar, şarap severler için, onların bakış açısıyla, söylenebilecek sözlerin azlığı Osmanlı Devleti'nde kayıt bırakma işinin devletin tekelinde yer alması sebebiyledir. Bu bilinçli bir kısıtlama değildir; mahkemenin kayıt tutma geleneğinin bir sonucu olduğu gibi kişisel hatırat tutma kültürünün Osmanlı'da yeterli olmamasına ilışıkindir. Öte yandan Yahudi ya da Hristiyan zımmîlerin şarap ile olan ilişkisinin kendi inançları açısından bir anlam taşıdığı, dahası “*Tanrının onlara bir lütfu olarak algılandıkları*” ifade edilebilir.<sup>84</sup> Aracılar için durum farklıdır. İçkiyi kaçak yollarla temin eden, kaçak ve sonradan ihdas edilen meyhanelerin 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren anormal şekilde kayıtlara konu olmasının altında kolay para kazanma dürtüsü yer almaktadır. Yüzyılın nüfus patlaması ile karakterize tanımı İstanbul için de caridir.<sup>85</sup> İş fırsatları, vergilerden halas olabilme ihtimali, vakıfların yarattığı olanaklar sebebiyle İstanbul

---

*Belgelerinde Siyakat Yazısı ve Tarihi Gelişimi*, OSAV, İstanbul 1996, s.317. Mesela Bursa'ya gizlice şarap getirdikleri tespit edilen Abdurrahman ve Abbas isimli şahıslar bunun sonucunda küreğe mahkûm edilmişlerdir. Bkz. *6 Numaralı Mühimme Defteri, I, (972/1564-1565), Özet-Transkripsiyon ve İndeks*, haz. Hacı Osman Yıldırım, Vahdetin Atik vd., T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 1995, s. 356. Bu defterdeki kayıtlarda, birçok suça karşılık kürek cezası verildiği görülmektedir. Bu durum, devletin o sırada ihtiyacı olan kürekçi ihtiyacını gidermek için olmalıdır.

<sup>84</sup> Kürşat Demirci, “İçki”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 21, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, Ankara, s.457-458

<sup>85</sup> Bu yüzyılda Akdeniz dünyasında nüfus artışına dikkat çeken Braudel, Türkiye için Barkan'ın verilerini esas almıştır. Fernand Braudel, *II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Doğu Batı, Ankara 2017, s.519. Barkan'a göre Osmanlı'da bu dönemde % 60 oranında nüfus artışı olmuştur. Bkz. Ömer Lütfi Barkan, “Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”, *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası*,10, 1953, s. 20. İstanbul'un 16. yüzyıldaki nüfusu meselesine dair kaynaklar fazlasıyla birbirleri ile çelişkili görünmektedir. Nüfusu yüzyılın sonuna doğru ciddi oranda arttığı bir vakiadır lakin metinde de değindiğimiz gibi buradaki Müslüman-gayrimüslim sayısı konusunda veriler kesinlikten uzaktır. Bu konuda Bkz. Mehmet Öz, İstanbul Nüfusu: Fetihden XVIII. Yüzyıl Sonlarına Kadar, *Antikçağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*,3, İstanbul 2015, s.476-480.

fazlasıyla göç çekmektedir.<sup>86</sup> İstanbul'un aldığı göçün kaçta kaçının gayrimüslim olduğu yani içkinin potansiyel alıcısı, meyhanenin doğal müşterisinin sayısı bilinmemektedir.<sup>87</sup> Ancak kayıtlardan anladığımız sayının azımsanmayacak ölçüde olduğudur. Böyle bir durumda gerek sonradan gelen ve kendisine maişet arayanların gerekse yeni gelenlerde fırsat görenlerin içki satışına yönelik aracılık hizmetlerinde kendilerini konumlandırmaları şaşılabilecek bir gelişme değildir.

Yukarıda bahsedildiği üzere, ortadan kaldırılmalarına yönelik devletin yayınladığı hükümler de göstermektedir ki, kaçak meyhaneler kendilerini koruyacak bir çare bulmak mecburiyetindedirler. Bu hamlenin, devletin önemli kademelerindeki yöneticilerine ya da yerel düzeydeki doğrudan sorumlularla iletişime geçme ve muhtemel teklifler ve belki pazarlıklar peşinde koşmaya yönelik olduğu iddia edilebilir. Bu iddianın kanıtı ise Koca Sinan Paşa'nın padişaha arz ettiği telhislerde karşımıza çıkmaktadır. Bazı meyhaneler kapatılmamak için Sinan Paşa'ya rüşvet teklif etmişler ancak Paşa'nın ifadelerinden anladığımız ki kabul ettirememişlerdir. Yine de hem bu teklifin varlığı hem mücadelenin bir türlü nihayetlenmemesi ve her kapatılmanın yeni açılışlarla sonuçlanması kaçak meyhanelerin mücadelelerinden geri durmadığını düşündürmektedir.

### Sonuç

16. yüzyılın özellikle ikinci yarısından itibaren şehir nüfuslarının artması, şehirlerdeki meyhanelere olan talebi de arttırmıştır. İstanbul sur içinde neredeyse her köşe başında yeni yeni ve kaçak meyhaneler türemektedir. Aslında zimmîlerin kendi hallerinde içki üretip, tüketmesi devletin müdahale alanına girmemektedir. Bu yüzden, içki kaynaklı asayiş sorunları olmadığı durumlarda ne gayrimüslime müdahale

<sup>86</sup> Öz, İstanbul Nüfusu, s.476

<sup>87</sup> Müslümanların da içki talep ediyor olduğunu kayıtlardan görebilmekteyiz. Ancak bu konuda daha önce yaptığımız bir çalışmada kadı önüne içki içmek suçundan çıkanların çoğunlukla sonradan Müslüman kişiler olduğunu göstermiştik. İddiamız odur ki bu kişiler eski alışkanlıklarını devam ettirme eğilimindeydiler. Bkz. Mustafa Demir, *a.g.t.* Bu ifadeleri doğrulayan başka bir delil de dönem anlatılarıdır. 1554'te İstanbul'da bulunmuş bir Alman seyyah olan Hans Derschwan meyhanelerde içen Türklerin köleler, askerler ve yeniçeriler olduğunu söylemektedir. Yani sonradan Müslüman olmuş kişilerdir bunlar. Bkz. Gülgün Üçel-Aybet, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)*, İletişim Yay., İstanbul 2007, s.157

edilmiş ne de onların fazladan ürettiği şarabı yine gayrimüslimlere satmalarına engel olunmuştur. Sam White'ın tespiti doğru ise, belki bir gıda krizi döneminde şıranın gıda maddesi olarak tüketilmesi için zimmilere şarap yapmamaları, şırayı sirkeye dönüştürüp tüketmeleri için baskı yapılmıştır.

Normal şartlarda sadece gayrimüslimlere satış yapması gereken ve varlıklarını devlete vergi verme mecburiyetine borçlu olan meyhanelerin oturulup eğlenen kamusal bir alana dönüşmesi ve müdavimlerinin taşkınlıkları sebebiyle dikkat çekici hale gelip, şikâyete konu olmaları devleti tedbir almaya yöneltmektedir. Sarhoşların kontrolden çıkan davranışları Müslüman tebaayı rahatsız etmekte, mahallelerinin içine kadar sızan bu fesat yuvalarının kapatılması için devletin kapsını aşındırmaktadırlar. Böylece meyhaneler kapatılmakta, ancak bir müddet sonra yeniden açılmaktadırlar. Devlet tekrar emir göndermekte ve bunların bir kez daha kapatılmasını istemektedir.

Kaçak meyhanelerle mücadelenin 16. yüzyılda nihayetlenmemiş olduğunu, 17. yüzyılda da devam ettiğini görmek için dönem kayıtlarına bakmak yeterlidir. Çok sayıda belge meyhane yasaklarının tekrar ve tekrar gündeme geldiğini göstermektedir. Normal şartlarda bir acziyet ifadesi olarak okunabilecek bu emir tekrarları devletin kalbi olan İstanbul'da ve henüz bir iktidar zafiyetinden bahsedemeyeceğimiz bir döneme ilişkin olduğundan, başka bazı anlamlara gelmelidir. Öyle görünüyor ki kaçak meyhaneler varlıklarını korumak için zaman zaman devlet görevlileri ile kimi zaman ise meyhanelerden sorumlu içki emini ile iletişime geçmektedir. Böylece emirler ya görmezden gelinmekte ya da yeni açılacak kaçak meyhanelere göz yumulmaktadır. Diğer tarafta ise devletin, vergi kaynaklarından olan meyhane gelirlerini tam anlamıyla kaybetmek istememesi çok zaman geri adım atmasına, ağırdan almasına sebebiyet vermekte ve keskin hamleler yapmasına mâni olmaktadır.

## Kaynakça

### T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Kâmil Kepeci (Zecriye), 5482

Mühimme Defterleri, 2; 4; 9; 15; 31; 35; 41; 42; 53; 55; 58; 73

Tapu Tahrir Defterleri (TT.d), 186; 373

### İstanbul Kadı Sicilleri

Beşiktaş Şeriyeye Sicili (BŞS), 10

Galata Şeriyeye Sicili (GŞS), 1

Tophane Şeriyeye Sicili (TŞS), 1

### Basılmış, Yayınlanmış Birincil Kaynaklar

Barkan, Ömer Lütfi, *XV ve XVI inci asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda ziraî ekonominin hukukî ve malî esasları: Kanunlar*, Bürhaneddin Matbaası, İstanbul 1945

Barkan, Ömer Lütfi -Enver Meriçli (haz.), *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, TTK, Ankara 1988

Hezarfen Hüseyin Efendi, *Telhis'ül Beyân fi Kavanin-i Al-i Osman*, haz. Sevim İlgürel, TTK, Ankara 1998

*İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 1 Numaralı Sicil (H.919-927 / M. 1513-1521)*, haz. Bilgin Aydın, Ekrem Tak, proje yönetmeni M. Akif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) İstanbul 2008

*İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 2 Numaralı Sicil (H. 924-927 / M. 1518-1521)*. / haz. Rifat Günalan, Vildan Kemal, ed. Coşkun Yılmaz, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), İstanbul 2010

*İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 9 Numaralı Sicil (H. 940-942 / M. 1534-1536)*, haz. Kenan Yıldız, ed. Coşkun Yılmaz, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), İstanbul 2010

*İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 14 Numaralı Sicil (H.953-955/ M. 1546-1549)*, haz.Nuray Güler, ed. Coşkun Yılmaz,Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), İstanbul 2010

*İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 26 Numaralı Sicil (H. 970-971 / M. 1562-1563)*, haz. Rifat Günalan , ed. Coşkun Yılmaz, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), İstanbul 2010

*Kanuni Devrine Ait 939-941/ 1532-1535 Tarihli Lârende (Karaman) Şer'iyeye Sicili*, haz. Alaaddin Akköz, Table Kitabevi, Konya 2006

*Koca Sinan Paşa'nın telhisleri*, haz. Halil Sahillioğlu, İslam Tarih, Sanat ve kültür Araştırma Merkezi IRCICA, İstanbul 2004

*Mahkeme Kayıtları Işığında 17. yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, ed. Timur Kuran I, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010<sup>1</sup>

*373 Numaralı Ayıntab Livası Mufassal Tahrir Defteri (950/1543), Dizin, Transkribe ve Tıpkıbasım*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000

*5 Numaralı Mühimme Defteri (973/ 1565-1566 Tıpkıbasım*, yay. Haz. Hacı Osman Yıldırım, Vahdettin Atik vd., T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 1994

*6 Numaralı Mühimme Defteri, I, (972/1564-1565), Özet-Transkripsiyon ve İndeks*, haz. Hacı Osman Yıldırım, Vahdettin Atik vd., T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 1995

Stephan Gerlach, *Türkiye Günlüğü 1577-1578*, çev. Türkis Noyan, ed. Kemal Beydilli, Kitap Yayınevi, İstanbul 2010

Yücel, Yaşar- Selim Pulaha, *I. Selim Kanunnâmeleri (1512-1520)*, TTK, Ankara 1995.

### **Kitap ve Makaleler**

Aslan, Mustafa, *1 numaralı Halep Şer'îye Sicilinin Sosyal ve İktisadi Açılardan Değerlendirilmesi*, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kilis 2016

Aybet, Gülgün Üçel, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)*, İletişim Yay., İstanbul 2007<sup>3</sup>

Aydın, Mehmet Akif, *Türk Hukuk Tarihi*, Beta, İstanbul 2014.

Bardakoğlu, Ali, "Had", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 14, İstanbul 1996, s.547-551

Barkan, Ömer Lütfi, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası*,10, 1953, s.1-27

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuku İslâmiye ve İstilahat-ı Fikhiye Kamusu*,3, Enes Sarmaşık Yayınevi, İstanbul

Braudel, Fernand, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, çev. M.Ali Kılıçbay, I, Doğu Batı Yayınları, İstanbul 2021

Demir, Mustafa, *16. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Suç ve Suçlular*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2016

Demirci, Kürşat, "İçki", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 21, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, Ankara, s.457-458

Düzdağ, Ertuğrul, *Kanuni Devri Şeyhülislamı Ebussuud Efendi'nin Fetvaları*, Kapı Yay., İstanbul 2012

Ebu'l Hasan Habib el-Maverdi, *el-Ahkâmü's- Sultaniye*, çev.Ali Şafak, Bedir Yayınevi, İstanbul 1994

Ebu'l Hasan Ali b. Ebu Bekir Merginani, El-Hidaye Tercümesi, çev. Ahmed Meylani, 4, Kahraman Yayınları, İstanbul 2013

Emecen, Feridun, "III. Mehmed", *İA*, 28, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2003, s.407-413

Emecen, Feridun, *Osmanlı Klasik Çağında Hilafet ve Saltanat*, Kapı Yay., İstanbul 2020

Ergenç, Özer, " Osmanlı Şehrindeki "mahallenin" nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *Osmanlı Araştırmaları*, 4 (1984/4), ss.19-84.

Heyd, Uriel, *Studies in Old Ottoman Criminal Law*, ed. V.L.Ménage, Clarendon Press, Oxford 1973

İbrahim Halebi, *Mülteka El-Ubhur*, çev. Mustafa Uysal, Çelik Yay., 4, İstanbul İnalçık, Halil, "Osmanlı Hukukuna Giriş: Örfi-Sultani Hukuk ve Fatih'in Kanunları", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 13 (1958/2), s.102-126

İnalçık, Halil, "Kutadgu Bilig'de Türk ve İran Siyaset Nazariye ve Gelenekleri", ed. Halil İnalçık, *Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adalet*, Eren, İstanbul 2005<sup>2</sup>, s.11-23

İslamoğlu, Huricihan, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Köylü*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010<sup>2</sup>

Kahveci, Gülay, *29 Numaralı Mühimme Defteri (984/1576)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ( Basılmamış Yüksek Lisans Tezi ), İstanbul 1998

Koç, Yunus, *La fixation par écrit des lois ottomanes et le rôle des codes de lois. Etude accompagnée de l'édition du manuscrit de Munich : Tur 111 ( XV'é-XVI'é siecles ) (Basılmamış Doktora Tezi)*, Université de Paris I, Pantheon-Sorbonne, Paris 1997

Koç, Yunus, *XVI. yüzyılda Bir Osmanlı Sancağının İskân ve Nüfus Yapısı*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1989

Koç, Yunus, "Erken Dönem Osmanlı Hukuku: Yaklaşımlar, Temel Sorunlar", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 16 (2009), s.115-126.

Mantran, Robert, *XVI. Ve XVII. yüzyılda İstanbul'da Gündelik Hayat*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Eren Yay., İstanbul 991

Nizamü'l-Mülk, *Siyasetname*, çev. Mehmet Taha Ayar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011<sup>3</sup>

Öz, Mehmet, *Kanun-ı Kadimin Peşinde, Osmanlı'da "Çözümle" ve Gelenekçi Yorumcuları*, Dergâh Yay., İstanbul 2010<sup>4</sup>

Öz, Mehmet, *İstanbul Nüfusu: Fetihden XVIII. yüzyıl Sonlarına Kadar, Antikçağdan XXI. yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, 2015, s.476

Özel, Oktay, *Changes in Settlement Patterns, Population and Society in Rural Anatolia: A case Study of Amasya (1576-1642)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Manchester Üniversitesi, Manchester 1993

Öztürk, Said, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Siyakat Yazısı ve Tarihi Gelişimi*, OSAV, İstanbul 1996

Tulum, Mertol, *Arapça ve Farça'dan Osmanlı Türkçesine Alıntılar Sözlüğü*, Ketebe, İstanbul 2023<sup>1</sup>

Udeh, Abdulkadir, *Seküler Ceza Hukuku Kurumlarıyla Mukayeseli İslâm Ceza Hukuku*, çev. Ali Şafak, Kayhan yay., İstanbul 2012<sup>2</sup>

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 3-4, TTK, Ankara 1995<sup>6</sup>

White, Sam, *Osmanlı'da İsyân İklimi*, çev. Nurettin Elhüseyni, Alfa Basım Yayın, İstanbul 2013

Yılmaz, Fikret, "Boş Vaktiniz var mı? veya 16. yüzyılda Anadolu'da Şarap, Eğlence ve Suç", *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, sayı 1 (2005/Bahar), s.11-48

Zehra, Muhammed Ebu, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, çev. İbrahim Tüfekçi, Kitabevi, İstanbul 1994.

## Extended Abstract

In the 16th century, there was an increase in the number of *meyhane*-taverns- in the Ottoman Empire, especially in the cities, and the drunks who gathered in front of these *meyhanes* exhibited behaviors that disturbed the peace of the society. The Ottoman Empire took some measures but could not get a definite result. The sultan, who both acted with the driving motivation of the rules of Islamic Law and undertook the task of pacifying the damage caused by the drunks to the environment when they got out of control, he issued numerous edicts throughout the 16th century with the desire to rule with justice, and put forward his will to prohibit the production, getting *hamr* into the city, its sale, and the closure of *meyhanes*, which are the places of drinkers. The struggle continued intermittently, new *meyhanes* were opened in place of the closed ones, and illegal *hamr and arak* continued to be sold. In accordance with the rules of Islamic law, *zimmîs* living in the society were not intervened in producing, drinking and selling *hamr* among themselves, unless there was a crime caused by drunks.

This article examines the motivation behind the sultan's desire to fight, the methods he used in his struggle, and his supporters and opponents in this conflict. It also examines why the success was only temporary despite all the efforts. The article also seeks answers to questions such as "Was the failure to completely close the *meyhanes* and their constant reopening a problem of will?" or "Was the power of the state insufficient to solve the problem?" or "Were there some forces preventing the problem from being solved?"

In terms of the subject we are dealing with, the main documents we use are the *kadı* registers - court records - and the *Mühimme Defter*s of the *Divan-ı Hümayun*, the central decision-making body of the state, which contain records capable of reflecting even the events in the remotest corners. Therefore, our point of view largely consists of reflecting the state's view on this subject. The lack of a tradition of personal record keeping in Ottoman society leads to a one-sided view. Nevertheless, through the *kadı* registers, one can at least have the chance to evaluate the reactions of the society to events in some situations. We also have the chance to see the legal sanctions for drinking or selling *hamr* through *kadı* registers. Although there are no detailed descriptions and clear statements, when considered together with the state's codes of laws and the limits set by Islamic law, the sanctions for unlawful behaviour can be understood in these registers. Thanks to the *Mühimme Defter*s, it is possible to have an idea of the extent to which a situation has had an impact on society. Complaints from different regions were discussed at the centre, in the *Divan-ı Hümayun*, and measures to solve the problem were



planned. It is also possible to determine the prevalence of the problem or the way it was formed at the local level and how it was shaped at the centre by evaluating the *mühimme* records together with the *kadı* registers. Since the earliest of these records date from the early to mid-16th century, the beginning of this century has been chosen as the beginning of the research period of this article. The only justification for not analysing a longer period of time and drawing the upper boundary of the article topic with the beginning of the 17th century is the difficulty of analysing such a period of time within the limits of an article.

According to Islamic law, the offences whose penalties are clearly defined in the Holy Qur'an and the Prophet's hadiths and which concern the right of Allah are called *hadd* offences and the penalties for them are called *hadd* penalties. Drinking wine and being drunk are *hadd* offences and are punishable by 80 strokes with a stick or whip on the non-sensitive parts of the body, legs, soles of the feet. However, in order for the punishment of *hadd-ı hamr* to be imposed, the person must either confess or two witnesses must clearly see the person drinking wine. According to Abu Hanifah, the punishment of *hadd-ı sekr*, i.e. the punishment of drunkenness, requires that the person's mind should be clouded to the extent that he cannot distinguish the earth from the sky and the woman from the man. Therefore, in some cases, even if there has been drinking, the *hadd* punishment is not imposed, and instead a punishment determined by the *kadı* is applied. This punishment, which is determined by the *kadı*'s initiative, is called *tazir* punishment and is generally lighter than the *hadd* punishment. Thus, the records that we frequently come across in the *kadı* registers of the Ottoman State, stating that sometimes the *hadd* penalty and sometimes the *tazir* penalty would be imposed for the offence of drinking, are related to the rules of the application of Islamic law.

In the 15th and 16th centuries, as an Islamic ruler, described by Ottoman historians as '*halifetullah*', '*zillullah fi'l arz*' (God's shadow on earth), the sultan had responsibilities arising from the Islamic faith. Since it was the duty of every Muslim to observe the rules of Islam, and since in an Islamic state it was forbidden for Muslims to drink and sell wine, the sultan, as a regulator, supervisor and enforcer, not only observed the prohibitions on wine as defined by Islamic law, but also made his own laws on the subject. The Sultan's laws filled the areas not regulated by the Sharia. Islamic law generally did not recognise a fine to be paid to benefit of individuals. At this point, the Ottoman sultan's law was in place and imposed some financial sanctions on the drinker. For example, in the Kanunnamas of Selim I and Süleyman I, there was an article stipulating that anyone caught making, selling or drinking '*hamr*'-wine- would be punished with a fine of one *akçe* for two strokes with a stick, and if he did

not drink but was present at the drinking place, he would be punished again with a fine of one *akçe* for three strokes. In other words, the first article added a fine, which was not defined by Islamic law, to the sanctions, and the second article imposed the punishment of beating with a stick by excluding the punishments such as reprimanding, warning, beard trimming, etc., which are within the limits of *tazir*. The number of strokes is left to the discretion of the *kadı*.

It is understood that the *meyhane*, which was referred to as '*humhane*' in some tahrir records, was actually a place built in the early period of the Ottoman Empire to tax the excess wine produced by non-Muslim subjects for the market. Later on, it was seen that they turned into a public place where people could sit and have drink, and became a structure similar to their European counterparts, the taverns. Muslims were forbidden to enter these buildings and the owner of the tavern was not allowed to sell to Muslims. However, it is understood from the records that the situation was not quite as in theory.

After the second half of the 16th century, it is noteworthy that illegal *meyhanes* and illegal *hamr* sales increased especially in Istanbul. It is thought that the increasing urban population due to migration was effective in this situation. Some of the immigrants adopted opening *meyhanes* in the houses they rented as a way of making easy money. The rest of the non-Muslim migrants were natural customers. Similar situations were observed in some cities of Anatolia and the Balkans. Increasing number of *meyhanes* and alcohol consumption brought with it uncontrolled behaviour and crime. The central government, unable to remain idle in the face of complaints and adopted a series of measures. Preventing the import of *hamr* and *arak* into the city, prohibiting the production and sale of drinks, closing down the *meyhanes* built afterwards, etc. were among these measures. In this struggle in which the public sided with the state as observers and supervisors, the *meyhanes*, which had existed immemorially and paid their taxes duly and *hamr emini* -drinks authorities- also sided with the state.

*Meyhanes* were either never closed or were closed from time to time, but new ones were opened in their place. The state was only temporarily successful in this struggle. We were able to identify some reasons for this. Firstly, these *meyhanes* generate significant tax revenues. Towards the end of the 16th century, it is assumed that the budget of the Ottoman State needed these revenues. Therefore, although it seems that there was a persistence in the struggle on theory, in fact the necessary measures may not have been taken. Secondly, there was evidence that the operators of these *meyhanes* used bribery as a weapon against the state's attempts in order to sustain their

existence. In other words, the orders to close down the *meyhanes* were perhaps ignored by the will of some corrupt administrators in charge who possibly taken bribe as Koca Sinan Pasha, the grand vezier, implied. As a result, by the beginning of the 17th century, the efforts to control the sale of *hamr* were still ongoing, while the struggle to close down the *meyhanes* opened later and illegally were not finalised.